

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА

СОЦІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра соціології

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до кваліфікаційної роботи

на тему:

**«ПАТРОНАТ НАД ДІТЬМИ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ
ЗДІЙСНЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ
(НА ПРИКЛАДІ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)»**

Виконала: студентка 2 курсу групи СТ-61
другого (магістерського) рівня вищої
освіти спеціальності 054 – Соціологія
Карчова О.Ю.

Керівник: Євдокимова І. А., кандидат
соціологічних наук, доцент, завідувачка
кафедри соціології управління та соціальної
роботи

Рецензент: Ліверець Л.В., тренерка
Харківського обласного центру соціальних
служб, національний тренер по сімейному
патронату в Україні

Харків – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна

Соціологічний факультет

Кафедра соціології

Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень) другий

(магістерський)

Спеціальність 054 - Соціологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

**В.о. завідувачки
кафедри соціології**

Людмила

СОКУРЯНСЬКА

підпис

“ _____ ” _____ 2024 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Карчова Олена

Юрїївна

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

1. Тема роботи «Патронат над дітьми: особливості та проблеми здійснення в умовах воєнного стану в Україні (на прикладі Харківської області)»

керівник роботи Євдокимова Ірина Анатоліївна, кандидат соціологічних наук,
доцент, завідувачка кафедри соціології управління та соціальної роботи,
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від 04 листопада 2024 року № 1006-5/3582

2. Строк подання студентом роботи 02 грудня 2024

3. Перелік питань, які потрібно розробити

1) з'ясувати теоретичні основи соціологічного аналізу патронату;

2) з'ясувати особливості організації патронату над дітьми в Україні;

визначити особливості та проблеми здійснення патронату над дітьми в умовах воєнного стану в Україні;

4) розробити рекомендації, спрямовані на вдосконалення надання послуги патронату над дітьми в Україні в мовах воєнного стану.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Підготовка вступу магістерської роботи
2	Аналіз наукових матеріалів
3	Робота над першим розділом магістерської роботи
4	Робота над другим розділом магістерської роботи
5	Робота над третім розділом магістерської роботи
6	Аналіз та обробка результатів емпіричного дослідження
7	Оформлення магістерської роботи

5. Дата видачі завдання 10 жовтня 2024 року.

Студент

Керівник роботи
ЄВДОКИМОВА

підпис

Олена Карчова
ім'я, прізвище

підпис

Ірина

ім'я, прізвище

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ПАТРОНАТУ ЯК СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ	8
1.1 Сутність патронату над дитиною: основні підходи до визначення.....	8
1.2 Патронат як об'єкт соціологічного аналізу.....	10
1.3 Теоретичні основи патронату над дитиною: застосування теорії М. Фуко Т. Парсонса, Дж.Г. Міда, П. Бергера і Т. Лукмана.....	14
1.4 Послуга патронату в різних країнах світу.....	23
Висновки до розділу 1.....	25
РОЗДІЛ 2. ПАТРОНАТ ЯК СОЦІАЛЬНА ПОСЛУГА В УКРАЇНІ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	27
2.1 Етапи становлення патронату в Україні. Патронат як форма деінституалізованого догляду над дитиною	27
2.2 Сутність патронату як соціальної послуги.....	31
2.3 Нормативно-правова база патронату над дитиною в Україні: загальна характеристика. Процедура надання послуги патронату над дитиною.....	34
2.4 Особливості надання послуги патронату над дитиною в умовах воєнного стану в Україні.....	43
2.5 Права та обов'язки патронатного вихователя та дитини.....	47
Висновки до розділу 2.....	50
РОЗДІЛ 3. ПАТРОНАТ НАД ДИТИНОЮ В ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	52
3.1 Елементи емпіричного дослідження	52
3.2 Результати емпіричного дослідження.....	58
Висновки до розділу 3.....	69
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	76
ДОДАТКИ.....	83

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ССД	– Служба у справах дітей
СК України	– Сімейний кодекс України
ЗУ	– Закон України
СЖО	– складні життєві обставини
АФСВ	– альтернативні форми сімейного виховання
МБО	– Міжнародна благодійна організація
МГО	– Міжнародна громадська організація
ВПО	– внутрішньо переміщена особа

ВСТУП

Актуальність теми. Умови воєнного стану в Україні суттєво впливають на всі аспекти суспільного життя, особливо на захист найуразливіших верств населення – дітей. Військові дії, які тривають на території України, призводять до значного зростання кількості дітей, що залишилися без батьківської опіки через загибель батьків, їхній примусовий виїзд або неможливість виконувати батьківські обов'язки в умовах війни.

На початок повномасштабного вторгнення РФ на територію України, за даними БО Партнерство «Кожній дитині» за підтримки ООН ЮНІСЕФ, 63002 дитини виховувались в АФСВ. Станом на липень 2022 року налічувалося 264 патронатні родини [16].

На початок липня 2024 року на Харківщині перебуває 4300 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, з яких 134 перебувають в інституціях [10].

Для того, щоб забезпечити підтримку та захист таких дітей в українському суспільстві з боку держави пропонуються різні механізми, серед яких можна відзначити встановлення опіки та піклування, усиновлення, створення будинків сімейного типу, патронат та інші.

Патронат над дитиною є ефективним механізмом захисту прав дитини та її інтересів. Він дозволяє дитині перебувати в сімейному середовищі, отримувати необхідний догляд, виховання та реабілітацію, а також допомагає її біологічній сім'ї подолати складні життєві обставини. Це особливо актуально в умовах воєнного стану, коли традиційні форми опіки можуть бути недоступними або недостатньо ефективними.

Для України послуга патронату є новим явищем, адже впровадження патронату на державному рівні розпочалось в Україні з 2016 року, коли 26 січня 2016 року був прийнятий Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми».

В межах цього документу вперше була закріплена нова для українського суспільства форма влаштування дітей. Головними установами в Україні, які є відповідальними за впровадження патронату, стали Центри соціальних служб, які здійснюють відбір патронатних вихователів, проводять з ними навчання, оцінюють потреби дітей та умови їх виховання в патронатних сім'ях тощо.

Очевидно, що впровадження патронату в Україні стикається з певними проблемами, вивчення яких є актуальним науково-практичним завданням, адже своєчасне виявлення цих проблем, формулювання рекомендацій щодо їх подолання значно б підвищило ефективність роботи центрів соціальних служб, а також реалізацію державної політики соціального захисту в цьому напрямі. В умовах воєнного стану вивчення цих проблем та розробка відповідних рекомендацій стає ще більш актуальним завданням, адже кількість дітей, які потребують цієї послуги збільшується у зв'язку з воєнними діями.

Харківська область, як один з регіонів, що зазнає значного впливу військових дій, потребує особливої уваги в контексті забезпечення соціальних послуг для дітей. Аналіз особливостей та проблем здійснення патронату в цьому регіоні дозволяє виявити специфічні виклики та потреби, що виникають в умовах воєнного стану. Це включає питання безпеки, психологічної підтримки, забезпечення базових потреб дітей та координації дій між різними соціальними службами та організаціями.

Об'єктом магістерської роботи є послуга патронату над дітьми в Україні.

Предметом магістерської роботи є особливості та проблеми здійснення патронату над дітьми в умовах воєнного стану в Україні на прикладі Харківської області.

Мета дослідження – з'ясувати особливості та проблеми здійснення патронату над дітьми в умовах воєнного стану в Україні (на прикладі Харківської області) та запропонувати рекомендації щодо вирішення існуючих проблем.

Завдання дослідження:

- 1) з'ясувати теоретичні основи соціологічного аналізу патронату;
- 2) з'ясувати особливості організації патронату над дітьми в Україні;

3) визначити особливості та проблеми здійснення патронату над дітьми в умовах воєнного стану в Україні;

4) розробити рекомендації, спрямовані на вдосконалення надання послуги патронату над дітьми в Україні в мовах воєнного стану.

Теоретичною основою магістерської роботи виступили праці П. Бергера, Г. Зіммеля, Т. Лукмана, Дж. Г. Міда, Т. Парсонса, М. Фуко, Абдель Ф., Баранова, Л., Богуш А., Борисова В., Боришевський М., Войцях Т., Волинець Л., Волощенко О., Дащаківська О., Дибайло В., Доля І., Жилінкова І., Кияниця З., Козубовський В., Кравченко С., Кузьменко Т., Лешанич Л. Лукашевич Н., Лютий В., Максименко К., Павлик О., Петрочко Ж., Ромовська З., Слезанська Г., Стельмах С., Тимошенко Н., Токарчук Л., Тростянчук Я., Туленков М., Угрин Л., Українець О., Хрусталькова Н., Ченбай І., Яковенко Ю. які вивчали особливості розвитку дитини, феномен соціального сирітства, закономірності психічного й особистісного розвитку, психолого-педагогічні особливості дітей із сімей в складних життєвих обставинах, вихованців інтернатних закладів. Роботи, в яких представлений аналіз особливостей та проблем патронату над дітьми в Україні в умовах воєнного стану майже відсутні. Все це обумовлює актуальність теми дипломної роботи.

Емпіричною основою роботи виступили статистичні дані, а також результати опитування спеціалістів служб у справах дітей та патронатних вихователів в Харківській області. Під час підготовки магістерської роботи були використані методи аналізу та синтезу, системного аналізу, методи анкетування.

Наукова новизна магістерської роботи полягає у розкритті особливостей надання послуги патронату над дитиною в умовах воєнного стану в Україні, особливостей надання послуги, з якими проблемами стикаються працівники служб у справах дітей та патронатні вихователі.

Практична значущість магістерської роботи. Поглиблене вивчення ситуації патронатного виховання дозволить дізнатись актуальні регіональні проблеми та особливості з розробкою рекомендацій щодо покращення надання послуги в умовах воєнного стану для Харківської області.

Робота складається зі вступу, переліку умовних скорочень, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ПАТРОНАТУ ЯК СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ

1.1 Сутність патронату над дитиною: основні підходи до визначення

Розуміння сутності патронату над дитиною та його підходів до визначення з різних сфер життя суспільства є ключовим аспектом до розвитку ефективною системи підтримки, які залишились без батьківського піклування.

Наукові підходи до розуміння патронату над дитиною розглядаються на міжгалузевому та міждисциплінарному рівнях, які охоплюють соціальну, психологічну, юридичну та інші фактори. Важливо розуміти кожен підхід до визначення сутності патронатного виховання.

Патронат або патронатне виховання з точки зору права, а саме ст. 252 СК України розглядається як тимчасовий догляд, реабілітація та виховання дитини на період подолання дитиною, її біологічними батьками або законними представниками складних життєвих обставин [45].

Таким чином, патронат – тимчасове проживання дитини, захисту її прав у зв'язку з неможливістю проживання в біологічній родині [2].

За думкою З. Ромовською, патронат над дітьми – це інститут сімейного законодавства України, який більше всього наближений до справжньої родини [38].

На думку Ж. Петрочко, патронат над дитиною – це свого роду «батьківство терапевтичного спрямування», тобто коли застосовується адекватний підхід до засвоєння дитиною психологічної підтримки та формування міжособистісних відносин, почуття безпеки, довіри до навколишнього середовища, позитивних емоцій, власних бажань, самоусвідомлення та ідентичності тощо [30].

М. Сидорчук вважає патронат не тільки попередженням інституалізації, формуванням безпечного середовища, а й професійною, узгодженою та

комплексною співпрацею міждисциплінарної команди (патронатних вихователів, біологічних батьків, працівників ССД та інших спеціалістів) задоволенням прав дитини в найкращих її інтересах.

На думку Г. Слезанської, послуга патронату над дитиною має проводитись на рівні територіальних громад, якщо дитина зазнала домашнього насильства, втрати біологічної сім'ї, експлуатації, СЖО і потребує екстреного влаштування до безпечних умов та/або тимчасового перебування на момент вирішення влаштування в інші АФСВ [42].

Патронат над дитиною відносять до комплексного виду спеціалізованої соціальної допомоги, що надається певній категорії одержувачів соціальних послуг. Надання цієї послуги здійснюється виходячи з оцінки потреб дитини, її родини, аналізі рівня безпеки дитини. Індивідуальний план соціального захисту дитини передбачає розробку рекомендацій щодо виховання, догляду, лікування, реабілітації та взаємодії з біологічними батьками.

Сім'я – це об'єднання в шлюбному, кровному або усиновленому (в т.ч. патронатному) спорідненні, які пов'язані побутом, відповідальністю один перед одним, піклуванням, вихованням дітей, де всі живуть в одному будинку [23, с.164].

Продовжуючи розглядаючи патронат над дитиною як соціальний інститут, то його специфіка і різниця між іншими АФСВ полягає у вкладанні договору та оплати як повноцінного працевлаштування. Патронатний вихователь отримує кошти на утримання дитини та оплату своєї праці [39].

Патронат над дитиною можна розглядати як профілактикою соціального сирітства за допомогою умов, сприятливих для соціалізації дитини, наближених до сімейних, покращення стану фізичного та психологічного здоров'я, набуття нових моделей міжособистісної поведінки тощо [46, с. 142].

Таким чином, фахівці у галузі соціальної педагогіки вказують на значущість соціального патронату як інструменту відновлення психологічного стану дитини, яка опинилася в складній ситуації, та як засобу для її тимчасової адаптації в суспільстві. Водночас, патронат сприяє зміцненню біологічної сім'ї

дитини. Проте, практична ефективність цього підходу в українських громадах вимагає додаткового вивчення. Незважаючи на відсутність чітко визначених критеріїв оцінки якості патронату в науковій літературі, розуміння його сутності дає змогу розробити такі критерії [43].

Отже, підсумовуючи вищезазначені тлумачення, можна дійти висновку, що патронат над дитиною – це комплекс заходів міждисциплінарних фахівців, які спрямовані на тимчасове розміщення дитини, її соціально-психологічний розвиток, соціальну адаптацію, а також розміщенням з метою повернення в біологічну сім'ю або в інші АФСВ.

В контексті магістерської роботи доцільно розглядати патронат над дитиною саме як соціальну послугу. Цей підхід дозволяє розкрити важливість з боку державної політики, ССД та їх супровід сімей, які влаштували дітей з числа СЖО в патронатну сім'ю і для суспільства в цілому.

Важливістю розгляду як соціальної послуги також полягає у вирішенні актуальних проблем, в тому числі розвантаженні системи інституційного виховання дітей та направлення їх до сімейного оточення. Адже завдяки тому, що дитина знаходиться в родині, вона має шанс на щасливе, безпечне дитинство та майбутнє.

1.2 Патронат як об'єкт соціологічного аналізу

Сім'я, на думку Г. Зіммеля, класика соціології, є основою для індивіда, тобто фундаментальним соціальним інститутом. Цінності, соціальні норми та поведінки зароджуються в сім'ї. Вона забезпечує не тільки фізичне існування і задоволення базових потреб, але й соціальну інтеграцію, емоційну стабільність, передачу культурних норм тощо. Беручи до уваги його погляди про самоідентичність, а саме що, якщо індивід в соціумі активно діє і його інтереси підтримують, то простору стає більше для розвитку його індивідуальності. За

аналогією до його слів, можна сказати, що дитина, яка виховується в сімейному середовищі, в підтримці, в безпеці, в здоровій атмосфері буде мати можливість ширше пізнавати світ, суспільство і найголовніше – себе, свої думки, потреби [47, с. 5].

Згідно поглядами Г. Зіммеля, сім'я виконує низку важливих функцій: економічну, репродуктивну, виховну, емоційну та соціальну. Відповідно, патронат може розглядатися як форма, що сприяє збереженню цих функцій для дітей, позбавлених біологічної сім'ї.

Економічна функція традиційної сім'ї полягає у спільному введенні господарства, коштів та забезпеченні матеріальних потреб її членів. В патронатній родині матеріальне забезпечення дитини полягає в харчуванні, одязі, житлі, тобто частково задовольняється.

Репродуктивна функція традиційної сім'ї – продовження роду, а для патронатної сім'ї ця функція не є першочерговою.

Виховна функція сім'ї надає дитині розуміння сімейних цінностей, передачу культурних звичок, традицій. Для патронатної родини ця функція є найголовнішою, оскільки вона частково або повністю втрачена в біологічній родині і має бути виконана в патронатній задля кращих інтересів дитини – соціальну адаптацію та інтеграцію, набуття сімейних цінностей, навичок тощо.

Емоційна функція схожа з попередньою, але направлена більше на емоційну складову – почуття безпеки, важливості, любові, підтримки. В патронатній сім'ї ця функція є важливою, оскільки ці відчуття для дитини мають бути компенсовані.

Соціальна функція направлена на соціалізацію, навички суспільного життя, особистісну соціалізацію. В патронатній сім'ї дитині допомагають інтегруватись в суспільство, знайти або налагодити спілкування з іншими та підготувати до самостійного життя.

Г. Зіммель безпосередньо не досліджував патронат над дитиною, але в його роботах, можна виокремити з його робіт розуміння ролі сім'ї і як вона впливає на життя людини в суспільстві.

У «Формах солідарності» сім'я – один із двох основних типів соціальних груп, які засновані на особистих відносинах. Г. Зіммель стверджує, що сім'я є основним інститутом суспільства, який забезпечує стабільність і зв'язок між людьми.

У праці «Сім'я та суспільство» Г. Зіммель розкриває вплив соціальних змін на сім'ю. Він вважає, що соціальні зміни, такі як індустріалізація, урбанізація та освіта, сприяють змінам у сімейній структурі та функціях.

Окрім цих двох робіт, думки соціолога про сім'ю можна також знайти в інших його роботах, таких як «Філософія грошей» (1900), «Монографії із соціальної психології» (1908-1910) та «Сучасна культура» (1911).

З точки зору теорії Г. Зіммеля, патронат сім'ї є процесом усупільнення, оскільки він сприяє включенню дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах, у суспільство.

Усупільнення – це реалізація прав і можливостей, шляхом включення людини в суспільство. Для дітей це є важливим завданням в будь-якому суспільстві [19, с. 257].

Також, досліджуючи патронату над дитиною як об'єкт соціологічного аналізу, його можна пов'язати з теорією соціальних ролей для розгляду того, як соціальні ролі патронатних вихователів, дитини та інших спеціалістів впливають на міжособистісні відносини. Теорію соціальних ролей досліджували такі соціологи як Т. Парсонс, Дж. Г. Мід, Я. Морено та інші.

Соціальна роль – це модель поведінки, яку очікують від людини, в залежності від її соціального статусу. Відповідно соціальним статусом вважається позиція індивіда в суспільстві.

Соціальна роль та статус взаємопов'язані. Залучаючись до якогось певного оточення, людина засвоює певну роль відповідно свого статусу, засвоює рольову поведінку та способи її прояву. Прикладом можна назвати послугу патронату над дитиною, розглянувши соціальні ролі учасників даної послуги.

1. Соціальний статус: дитина, що перебуває під патронатом.

Соціальні ролі, які вона виконує:

- дитина – неповнолітня особа, яка залежить від (патронатних) батьків;
- одержувач соціальної послуги – є клієнтом працівників ССД та патронатних вихователів;
- учень – відвідує заняття, виконує завдання;
- член сім'ї – взаємодіє з іншими членами сім'ї та бере участь в сімейному житті.

2. Соціальний статус: патронатний виховatelj.

Соціальні ролі, які він виконує:

- одного з батьків – забезпечення опіки, безпеки, благополуччя дитини;
- надавач соціальних послуг – працівник, який надає соціальну послугу патронату над дитиною;
- виховatelj – сприяє наданню дитині основних цінностей та навичок, які дитина не змогла отримати в біологічній сім'ї.

3. Соціальний статус: працівник ССД.

Соціальні ролі, які він виконує:

- фахівець із соціальної роботи – здійснює соціальний супровід патронатної сім'ї та дитини, яка перебуває під патронатом;
- координатор – координує міждисциплінарну роботу фахівців, які залучені до патронатної сім'ї;
- контролер – здійснює контроль за умовами проживання дитини, дотриманням її прав тощо [23, с. 199].

Теорія соціальних ролей показала, що кожен учасник послуги патронату над дитиною виконує свої ролі, пов'язані з їх статусами та суспільними очікуваннями. Наприклад, суспільство очікує від патронатного вихователя, що він надасть дитині безпеку та любов. Відповідно до суспільства, він буде виконувати роль «вихователя». Працівник ССД очікує від нього професійного догляду за дитиною. Відповідно до ССД, патронатних виховatelj буде виконувати роль «надавача соціальних послуг» тощо.

Теорія соціальної інклюзії – це теорія, яка характеризується на рівному доступі та можливостях участі у суспільному житті людини, незалежно від її особливостей. Вона передбачає створення таких умов, в яких людина буде почувати себе частиною суспільства, брати участь в різних сферах життя і мати доступ до всіх ресурсів. Це передбачає подолання бар'єрів, які можуть заважати іншим групам осіб, таких як особи з інвалідністю, представники національних меншин, а також діти особливими потребами. Останніх можна розглядати як таких, які потребують більшої уваги з боку суспільства і належного виховання, зокрема в патронатній сім'ї.

Важливість патронату над дитиною в контексті соціальної інклюзії полягає у його сприянні створенню більшої рівності і справедливості в суспільстві. Діти, які опинились в СЖО, мають шанс отримати шанс на здорове, безпечне, адекватне виховання в патронатній сім'ї, яке не отримали в біологічній. Таким чином, патронат над дитиною допомагає суспільству зрозуміти важливість підтримки уразливих категорій населення, шляхом встановлення толерантності і взаємної допомоги, зміцнюючи соціальні зв'язки та згуртованість [44].

1.3 Теоретичні основи патронату над дитиною: застосування теорії М. Фуко, Т. Парсонса, Дж.Г. Міда, П. Бергера і Т. Лукмана

Аналіз послуги патронату над дитиною крізь призму соціологічних теорій – важливого інструменту тимчасового догляду, виховання та реабілітації дітей з числа СЖО, дозволяє глибше розуміти впливи та механізми цієї послуги. Застосування теорії М. Фуко Т. Парсонса, Дж.Г. Міда, П. Бергера і Т. Лукмана надає багатовимірний підхід до вивчення соціальної послуги патронату над дитиною, розкриваючи її з різних точок зору (теорій).

Однією з перспективних теоретичних рамок є теорія біовлади Мішеля Фуко. Концепція біовлади була детально розглянута у його роботах «Історія сексуальності» (1976) та «Народження біополітики» (1979).

Теорія біовлади в аналізі послуги патронату над дитиною діє як важливий аналітичний інструмент. Вона, як концепт, дає опис способам регуляції суспільних механізмів через владу, які спрямовані на контроль, нормалізацію індивідуальної та суспільної поведінки. Розглядаючи патронат над дитиною крізь призму біовлади М. Фуко, можна дослідити як система цієї послуги використовує механізми захисту, контролю, адаптації і соціалізації дітей, які потребують альтернативного виховання.

Система надання послуги патронату над дитиною (державна, місцеве самоврядування, працівники ССД, патронатні вихователі та інші спеціалісти) – це і є форма біовлади, яка забезпечує не лише фізичний захист дитини, що перебуває під патронатом, але також і поведінку, здоров'я, безпеку, всебічний розвиток. Тобто під «владою» розуміється постійний контроль за дотриманням умов проживання дитини, її здоров'я, оцінку її поведінкового і психологічного стану, освітнянські процеси, досягнення в тих аспектах, які були проблемними в біологічній родині тощо. І така практика (контроль) стає засобом нормалізації для дітей, які навчаються адаптації та соціалізації, нормам і стандартам в тимчасовій родині, які визначаються та контролюються державою, так як ця послуга – соціальна, тобто підпорядкована ЗУ «Про соціальні послуги».

М. Фуко вважав важливим дискурс в утвердженні біовлади. В контексті послуги патронату над дитиною дискурси про соціальний захист дітей та дитинства, забезпечення найкращих інтересів дитини, соціальну інтеграцію служать легітимацією патронатних практик.

«Легітимація» в даному контексті розглядається як «законність». Відповідно, вищезазначені патронатні практики розглядаються легітимно, тобто на законних основах [48, с.297].

Повертаючись до дискурсів, які формують уявлення про те, що є нормальним, прийнятим і легітимним у виховання дітей, які влаштовані в

патронатні сім'ї, вони також впливають на практики соціальних служб, ССД, які дії є необхідними і виправданими для забезпеченні прав дитини під патронатом.

Біовлада включає два основні аспекти: регулятивні механізми на рівні населення та дисциплінарні методи на рівні індивідів.

Регулятивні механізми: контроль над народжуваністю та смертністю та управлінням здоров'ям населення.

Показники народжуваності, смерті, здоров'я знаходяться під контролем держави. Сюди в входять політичні підтримки здорового способу життя, вакцинації, забезпеченням медичної допомоги, програми вакцинації, санітарних заходів і сфера охорони здоров'я загалом.

Дисциплінарні методи: спостереження та контроль, і нормалізація. Дисциплінарна влада виявляється через спостереження за індивідами, їхню поведінку та життя, які спрямовані на нормалізацію поведінки індивідів через встановлення стандартів та норм, які вони повинні дотримуватися. Це включає освітні стандарти, медичні протоколи, соціальні норми, наприклад медичні огляди, шкільний контроль, поліцейський нагляд відповідно.

М. Фуко досліджує поняття «біовлади» або способів, за допомогою яких інституції та уряди здійснюють контроль над всіма рівнями населення шляхом спостереження та регулювання тіл і поведінки. Зокрема, він визначає поняття як продуктивну форму відносин влади, що здійснюється населенням (а не окремим органами) в профілактичній формі для максимального збільшення продуктивності, на відміну від примусу, характерного для суверенної (верховної) влади. «Біовладна енергія» наглядна в таких практиках, як кампанії громадського здоров'я, технології спостереження тощо соціальна допомога програми, які спрямовані на управління та контроль населення заради загального блага.

Теорія М. Фуко щодо нагляду та дисциплінарних механізмів пропонують критичну лінзу, через яку можна дослідити динаміку влади та контролю в сучасному суспільстві. Аналізуючи способи, за допомогою яких інституції та особи наглядають і дисциплінують один одного, ми можемо стати кращими

розуміти механізми соціального контролю які формують наше життя та поведінку.

Послуга патронату над дитиною може бути розглянута через концепти біовлади, що дозволить виявити, як держава та соціальні інститути здійснюють контроль і регулювання в цій сфері.

Концепція біовлади Мішеля Фуко є надзвичайно корисною для розуміння механізмів, які використовуються державою для контролю та регулювання патронату над дітьми. Держава через законодавство встановлює стандарти та вимоги до патронатних вихователів, включаючи вимоги до житлових умов, освіти, здоров'я та психологічної підтримки дітей.

В свою чергу ССД здійснюють регулярні перевірки патронатних сімей, контролюючи дотримання встановлених стандартів та забезпечуючи належний догляд за дітьми.

Патронатні вихователі повинні дотримуватися різних протоколів, забезпечуючи дітей підтримкою та всім необхідним для їх безпечного та належного проживання та виховання.

Діти, які перебувають у патронаті, часто потребують психологічної підтримки та реабілітації. ССД регулюють процес надання цієї підтримки, забезпечуючи відповідність стандартам.

В контексті нормалізації патронатні вихователі повинні забезпечувати дотримання освітніх стандартів, включаючи регулярне відвідування школи, виконання домашніх завдань та участь у позашкільних заходах. В той час держава спрямовує зусилля на соціалізацію дітей у патронатних сім'ях, допомагаючи їм адаптуватися до нових умов життя та інтегруватися у суспільство.

Біовлада у патронаті показує, що держава через ССД здійснює контроль та регулювання процесу послуги патронату, встановлюючи правила та норми для патронатних вихователів та дітей. Це включає підбір вихователів, навчання, сертифікацію та постійний нагляд [54].

Патронатна система забезпечує контроль над життям дітей, що потребують тимчасового влаштування, з метою захисту їхніх прав та інтересів. Соціальні служби регулюють перебування дитини в патронатній сім'ї, забезпечуючи відповідність встановленим стандартам [55].

Дисциплінарні механізми показують, що соціальні служби здійснюють постійний нагляд за умовами, в яких перебувають діти, контролюють діяльність патронатних вихователів, проводять регулярні перевірки. Це відповідає концепції Фуко про дисциплінарне суспільство, де нагляд є ключовим елементом контролю [54].

Теорія М. Фуко про біовладу дає критично оцінити функціонування патронату над дитиною як форму соціального контролю, яке передбачає дотримання суспільних норм та прийнятих моделей поведінки. Водночас, вона важливість і в той же час складність взаємозв'язків суб'єктів системи надання послуги патронату над дитиною, розкриваючи позитивні та проблематичні аспекти даної послуги.

Талкотт Парсонс – видатний американський соціолог розробив впливові теорії соціальних систем і ролі сім'ї. Теорії Т. Парсонса підкреслюють важливість соціальних інститутів, в тому числі інститут сім'ї у формуванні індивідуальної поведінки та підтримці соціального порядку.

Розглядаючи послугу патронату над дитиною, зокрема патронатну сім'ю з точки зору Т. Парсонса, то він вважав її ключовим інститутом, відповідальним за розвиток та соціалізацію дітей. Як біологічні, так і патронатні батьки грають основну роль у передачі суспільних та культурних цінностей, норм та очікувань для дітей. Тобто таким процесом соціалізації, за думкою соціолога, для ефективного функціонування в ширшій соціальній системі (інших соціальних інститутах» допомагає дітям засвоїти необхідні для цього навички і норми поведінки.

Цінною основою для аналізу послуги патронату над дитиною, розкриваючи її значення для суспільства є теорія соціальним систем Т. Парсонса, а саме **АЦІЛ** (англ. AGIL) (адаптація, цілі, інтеграція, легітимація). Вона дає

можливість побачити патронат як стабілізуючу та прийнятну для розвитку соціальних систем через виконання певних функцій.

А – адаптація передбачає пристосування системи до зовнішнього середовища. Патронатні сім'ї забезпечують адаптацію дітей, які опинились у СЖО до нових умов. ССД, які здійснюють соціальний супровід патронатних сімей, адаптуються до потреб дитини і створюють умови для їхньої фізичної та психосоціальної реабілітації. Це дає отримати новий старт, новий досвід і можливість адаптуватись до суспільних норм та вимог дітям, які з тих чи інших причин не могли отримати їх в біологічній сім'ї.

Ц – цілі. Т. Парсонс наголошував на важливості спільних цілей для функціонування суспільства, коли система повинна поставити цілі і їх досягти. Послуга патронату спрямована на досягнення певних цілей – соціалізацію та інтеграцію дітей в суспільство, забезпечення можливості вирости в безпечному і підтримуючому середовищі, де вони можуть розкрити свій потенціал. Цих цілей можна досягти через освіту, виховання, медичну та емоційну допомогу.

І – інтеграція. Патронат сприяє інтеграції дітей в суспільство, допомагаючи їм здобути та/або встановити соціальні зв'язки і взаємодіяти з іншими членами суспільства. Для того, щоб дитина безпечно інтегрувалась в суспільство, ССД, патронатні вихователі та інші заклади, які беру участь у здійсненні патронату над дитиною працюють разом, підтримуючи дітей у розвитку соціальних навичок та адаптації культурних цінностей в соціумі. Це відповідає ідеї Т. Парсонса про необхідність інтеграції для підтримки соціальної стабільності.

Л – легітимація критично важлива для підтримки соціального порядку. Патронат виступає найвлучнішим прикладом легітимації в суспільстві, забезпечуючи правові та соціальні рамки дотримання захисту прав дитини та її добробуту. Легітимація послуги патронату відбувається через закони та суспільні норми, які визначають та підтримують форму опіки як важливого механізму соціального захисту.

Отже, теорія АЦІЛ Т. Парсонса дає аналіз патронату над дитиною, як ця послуга інтегрується в ширший соціальний контекст, використовуючи функції для підтримки соціальної стабільності та порядку. Це підкреслює не тільки значення патронату для індивідуальних дітей, але й для загального добробуту і функціонування соціальних систем [22].

Глибоке розуміння та динаміки послуги патронату над дитиною, його вплив на розвиток дитини, можна розглянути крізь призму соціальної взаємодії та формування ідентичності, за теорією символічного інтеракціонізму **Джорджа Герберта Міда**. Концепція «самості» та рольова теорія надають інструмент для аналізу дітей, які знаходяться під патронатом, їх формування «Я», свою роль у суспільстві та взаємодію з оточуючими.

Формування самості за Дж. Г. Мідом формується за допомогою соціальної взаємодії. Для дітей, які знаходяться під патронатом формування особливо важливо, оскільки вони часто стикаються із змінами соціального середовища. Взаємодія із патронатними вихователями, працівниками ССД, медичними, освітянськими працівниками, однолітками допомагає дітям розвинути почуття власної ідентичності. Вагому роль значущих інших (significant others) відіграють патронатні вихователі, впливаючи на те, як дитина бачить себе і своє місце у суспільстві.

Патронатні діти навчаються виконувати різні соціальні ролі, через процес гри і за правилами гри, за описами Дж. Г. Міда про трирівневу модель психологічної дитячої гри. На першому рівні дитина копіює поведінку оточуючих. На другому рівні відбувається ускладнення – дитина починає розділяти індивідуальних «significant others» і таким чином відбувається вибір між значущими іншими дорослими. На третьому рівні з'являється «узагальнений інший», наприклад це може бути сім'я. Патронатні вихователі виступають моделями для наслідування, допомагаючи дітям засвоїти соціальні норми та правила. Таким чином, діти, які знаходяться під патронатом, можуть грати ролі, уявляти себе на місці значущих інших, що сприяє їх соціалізації та емоційному розвитку [8, с. 7].

Дж. Г. Мід наголошував, що спільнота формує загальні очікування норм і поведінок. Для дітей, які перебувають під патронатом, взаємодія зі спільнотою (школа, вчителі, друзі тощо) дає їм зрозуміти, що від них очікує суспільство в цілому. Патронатна сім'я та працівники ССД створюють для них таке середовище, де діти зможуть засвоїти прийняті в тому чи іншому суспільстві норми, що сприяє їх інтеграції в це суспільство.

Для Дж. Г. Міда важливим аспектом теорії є акцент суспільної трирівневої взаємодії. В контексті патронату над дитиною це означає, що кожна взаємодія для дитини з її оточенням, спілкування – важлива для формування її самості, соціальних норм і поведінок. Ці повсякденні взаємодії формують у дитини почуття емоційної безпеки, підтримки, довіри, приналежності, що є дуже важливим для тих, хто пережив травмуючі події в біологічній родині.

Отже, застосування концепцій Дж. Г. Міда у питанні патронату над дитиною підкреслює значення соціальної взаємодії у формування власної ідентичності дитини, наслідування суспільних норм, процесу соціалізації загалом. Це допомагає зрозуміти, як через повсякденні звички, які вони засвоюють у патронатній родині, розвивають їх особистість, почуття власного «Я» у суспільстві [5; 28].

Пітер Л. Бергер і Томас Лукман були впливовими соціологами, які розробили теорію соціального конструювання реальності. Їхня робота дає цінну інформацію про розуміння соціальних структур та взаємодії і як вони впливають на сприйняття і досвід патронатних сімей та дітей. За П. Бергером та Т. Лукманом реальність будується через мову, взаємодії та інституції. Цей підхід дозволяє зрозуміти становлення патронату над дитиною соціальною реальністю через різні процеси соціалізації.

П. Бергер і Т. Лукман стверджували, що реальність не об'єктивно дана, а скоріше соціально сконструйована через людську взаємодію та інтерналізацію соціальних норм і цінностей. Підтвердженням цьому є в послугі патронату над дитиною – коли патронатні вихователі, ССД, інші спеціалісти взаємодіють задля забезпечення виховання дитини під патронатом. Тобто, коли сконструйовані

соціальні практики (взаємодія системи послуги патронату) впорядковують діяльність і очікування суспільства, і таким же чином забезпечують структуроване середовище (патронатна сім'я).

Індивідуальна ідентичність формується через соціальну взаємодію в контексті аналізу патронату над дитиною, застосовуючи думки соціологів і має відображення у дітях, в яких їхнє уявлення про себе формується через взаємодію із патронатними вихователями та іншими впливовими дорослими. Завдяки таким взаємодіям діти розуміють своє місце в суспільстві, адаптуються до нових для них соціальних ролей, будують власну ідентичність в спектрі сімейних та соціальних норм.

Автори підкреслили важливість соціалізації, процесу, за допомогою якого індивіди засвоюють норми, цінності та поведінку суспільства. Для дітей, які перебувають під патронатом, цей процес соціалізації значною мірою залежить від очікувань і динаміки суб'єктів в системі патронату.

Автори обговорювали роль легітимації, процес, за допомогою якого соціальні інститути та практики виправдовуються та сприймаються як «природні» або «неминучі». Система патронату над дитиною покладається на легітимність, щоб зберегти свою владу та вплив на дітей та їхні родини.

Мова – ключовий елемент у формуванні соціального конструювання реальності. У контексті патронату над дитиною, цей елемент представляє собою мову, якою користуються патронатні вихователі, ССД та діти, і відіграє важливу роль у формуванні розуміння про патронат. Офіційні документи, звіти, розмови про права та обов'язки – все це сприяє розуміння патронату як такого.

Соціальна реальність – повсякденний досвід. Соціальна реальність, за П. Бергером та Т. Лукманом підтримується через повсякденність. В контексті патронату над дитиною, повсякденність – це життя в патронатній родині, відвідування школи, спілкування з однолітками та участь у суспільному житті. Всі ці речі формують розуміння світу, інтеграції в суспільство, почуття належності та безпеки [4; 5].

Соціологічні теорії Бергера та Лукманна про соціальне конструювання реальності та важливість процесів соціалізації пропонують цінну основу для розуміння динаміки патронату над дитиною. Застосовуючи ці концепції, можна отримати глибше розуміння того, як системи патронату над дитиною формують досвід і сприйняття дітей, і як ці системи легітимізуються та підтримуються в суспільстві.

1.4 Послуга патронату в різних країнах світу

В історичному контексті значення патронату постійно змінювалося і пройшло тривалу трансформацію до трактування. Перші факти про патронатне виховання походять ще з періоду античності. Деякі згадки про патронат стосуються Стародавнього Риму. У той час патронами називали осіб, які надавали грошову допомогу та підтримку воїнам під час війни та в мирні часи. Патрони були покровителями бідних, це так звані «благодійники» [51, с.447-457].

Країни світу протягом минулого століття активно реорганізовували форми виховання дітей-сиріт, проте навіть сьогодні вони стикаються з викликами у подоланні дитячого сирітства. Одним із дієвих механізмів підтримки дітей є впровадження патронату над дітьми.

У Сполучених Штатах Америки розроблені спеціальні програми підготовки патронатних вихователів, які роблять акцент на «партнерстві між вихователями та біологічною родиною дитини». Такий підхід спрямований на підтримку біологічної сім'ї з метою забезпечення умов для повернення дитини додому після стабілізації ситуації.

У Канаді функціонує модель диференційованого реагування, яка акцентує увагу на посиленні спроможності вразливих родин. Ця модель передбачає надання спеціалізованих послуг, спрямованих на підтримку сімей, що

знаходяться у складних життєвих обставинах, із залученням широкого спектра соціальних служб [17].

Німеччина поєднує оновлені інтернатні заклади з розвитком прийомних сімей. Державна політика тут орієнтована на довгострокове утримання дітей в інтернатах з метою повернення до біологічної сім'ї. Лише у випадках, коли повернення неможливе, розглядаються інші варіанти, такі як усиновлення. Пріоритетом держави залишається збереження біологічної родини, а інші форми влаштування дітей розглядаються як тимчасові та допоміжні [11].

У Великобританії є ефективним способом влаштування дітей у сім'ї, які повністю відповідають інтересам дитини [50].

Законодавство регулює питання, пов'язані з патронатним вихованням, включає в себе Закон про дітей (The Children Act), Загальні правила влаштування дітей (The Arrangements for the Placement of Children (General) Regulations), Закон про прийомну сім'ю (The Foster Placement of Children (General) Regulations). Лише 10% дітей залишаються в прийомних сім'ях до досягнення повноліття, що свідчить про ефективність цієї форми допомоги [21].

На відміну від Великобританії, Україна має дуже низький рівень правового регулювання патронатного виховання. СК України не охоплює загальну концепцію патронатного виховання.

Досвід Великобританії показує нам доцільний розвиток законодавства, що в свою чергу гальмує розвиток патронатного виховання в Україні, а отже – не відбувається подолання дитячої безпритульності.

Швеція, поряд з Великобританією, має найбільш широку практику і правову базу для застосування даного виду послуги. Догляд за дітьми в Швеції поділяють на прийомні сім'ї, інституційна опіка та спеціальні будинки опіки. Ця країна визнала в 1990 році, що найкращі інтереси та догляд за дитиною надаються в сім'ї, а тому відбулась зміна у законодавстві, що призвела до закриття всіх інтернатних закладів.

У Швеції з 1990-х років сім'я вважається найкращим закладом для догляду за дитиною, а зміна законодавства призвела до повного закриття інтернатів.

Якщо ми запозичимо шведський досвід і зосередимо всі зусилля та кошти на закритті інтернатів, а натомість розвиватимемо відносини патронатного виховання [56].

У Франції існують центри патронатного виховання. Зазвичай, неповнолітніх зараховують до центру на шість місяців, які можуть бути продовжені ще на шість місяців, максимум до двох років. Поки дитина перебуває в центрі, з нею працюють з батьками. Вихователь аналізує можливість повернення дитини в сім'ю. Центри укомплектовані вихователями, які працюють з неповнолітніми, та педагогами, які підтримують прийомні сім'ї [24; 53].

Таким чином, міжнародний досвід впровадження сімейного патронату відрізняється в різних країнах, але має загальні тенденції, зокрема, спрямованість на збереження біологічної сім'ї дитини. Україна може скористатися цими підходами, адаптуючи їх до власних реалій, що сприятиме покращенню системи захисту дітей і швидшому досягненню європейських стандартів у цій сфері.

Висновки до розділу 1

Патронат над дитиною – це комплект заходів, які спрямовані на захист її прав, виховання та реабілітацію. Аналіз основних підходів до розуміння сутності патронату над дитиною виділити основні його особливості як соціальної послуги – тимчасовий характер, орієнтація на сімейне середовище, комплексний підхід з багатьма соціальними послугами.

Як об'єкт соціологічного аналізу дозволяє дослідити соціальні взаємодії суб'єктів системи послуги патронату над дитиною. Соціологічний підхід орієнтований на фактори, які визначають ефективність здійснення патронату.

Теоретичні основи М. Фуко, Т. Парсонса, Дж. Г. Міда, П. Бергера і Т. Лукмана показують ширше уявлення з різних аспектів патронату над дитиною як соціального явища та його важливості для суспільства.

Аналіз досвіду впровадження послуги патронату над дитиною в різних країнах показує різні практики, що в свою чергу, можна виявити задля запозичення та вдосконалення наявної ситуації в Україні.

РОЗДІЛ 2. ПАТРОНАТ ЯК СОЦІАЛЬНА ПОСЛУГА В УКРАЇНІ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

2.1 Етапи становлення патронату в Україні. Патронат як форма деінституалізованого догляду над дитиною

Соціальна послуга патронату над дитиною – це нова послуга в Україні. Але сам розвиток патронату як такого розпочався ще задовго до проголошення незалежності України і можна поділити на 3 етапи:

1. Патронат у складі російської імперії.
2. Патронат у складі радянської України
3. Патронат у незалежній Україні.

Перший етап становлення патронату припадає на початок останньої чверті XIX століття, коли відбувались значні соціальні-економічні зміни. За часів Катерини II, коли відбувалась ліквідація козацького самоврядування і перехід українських земель до імперських, в той же час зросла роль дворянства, які отримували землі, що й сприяло загострення соціальних проблем.

Одна з таких проблем – діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування. Тодішня влада, задля збереження соціальної стабільності почала впроваджувати заходи, направлені на опіку та патронат безпритульних дітей. Пізніше, у 1864 році, патронат було визнано на законодавчому рівні. У Судових статутах зазначались правові основи здійснення патронату – створення опікунських рад, які влаштовували безпритульних дітей. Тоді, дітей передавали в селянські сім'ї, державні, так звані «государеві» села, а також приватним і державним установам. Ті, хто виховував «приютських» дітей, отримували ряд пільг, і надалі така тенденція лише поширювалась. В ті часи, як і зараз, головною метою патронату над дитиною було не тільки надання притулку, але й її

виховання і підготовкою до самостійного життя. Важливу роль відігравали місцеві меценати, які фінансово підтримували створення шкіл та притулків [25].

Наступний етап – патронатне виховання безпритульним та осиротілих дітей в радянські часи (20-40 роки XX століття). В цей період була більш ширша соціальна політика, яка прагнула забезпечити рівність і соціальний захист для населення, особливо для дітей з числа СЖО і безпритульних. Після подій 1917 року, радянська влада скасувала всі царські закони і почала нову систему опіки над дітьми. Роком пізніше, вийшов Декрет про опіку, в якому було закладено основи для патронату над дітьми.

На початку 20-х років безпритульних дітей влаштовували до дитячих будинків, шкіл-інтернатів та інші виховні установи. Тоді, в радянському дусі, патронат над дитиною передбачав не тільки надання притулку, але, на відміну від російської імперії, підготовку до трудової діяльності. Держава активно залучала комсомольські та трудові колективи до закладів з метою активнішої соціалізації та інтеграції дітей.

Інститут патронату було розпочато постановою ЦВК і РНК РСФРР «Про порядок та умови передачі вихованців дитячих будинків у селянські сім'ї» від 5 квітня 1926 р., а також постановою ЦВК і РНК РСФРР «Про порядок і умови передачі вихованців дитячих будинків та інших неповнолітніх трудящим в містах та робітничим селянам» від 28 травня 1928 р. [38, с. 474].

Вже був встановлений термін перебування дітей під патронатом в колгоспах та сім'ях трудящих – від 6 місяців до 16 років (за договором). Договори укладалися з відділом охорони здоров'я, якщо дитина ще не досягла 4 років, а щодо старших за віком дітей – із відділом освіти.

Через неспроможність державних установ улаштувати всіх дітей, позбавлених батьківського піклування через колективізацію, голодомор, репресії та війни виникла необхідність запровадження такої форми сімейного виховання. Тому, сама держава делегувала функції з їхнього влаштування окремим громадянам (незважаючи на колективний пріоритет). Передача дітей під патронат у селянські сім'ї поєднувалася з державними заходами соціальної

підтримки (виділення коштів на утримання патрованої дитини з місцевих бюджетів). Після досягнення особою, яка перебувала під патронатом, 14 років передбачалося також надання з кас громадської взаємодопомоги колгоспів грошової допомоги, а з місцевого бюджету – одноразової грошової допомоги.

Говорячи про патронат як форму улаштування дітей, необхідно відмітити, що в умовах того часу воно служило великим стимулом для багатьох. Відомо немало фактів, коли патронат оформлявся виключно для отримання додаткового прибутку. Діти залишалися без нагляду, приречені на напівголодне існування, вони займалися жебрацтвом і дрібними крадіжками. Патронат був витіснений опікуномством і усиновленням, заснованими на традиційних сімейно-споріднених стосунках прийомних батьків і дітей. Тому практика патронату поступово стала згортатися і в 1968 р. патронат був зовсім скасований.

На виконання Конвенції ООН від 1989 року про права дитини, законодавством України від 01 січня 2004 року було розпочато сучасний етап розвитку патронату. Прагнучи відійти від радянського «сценарію» вихованню дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, Україна почала впроваджувати систему опіки та патронату над дітьми після прийняття ЗУ «Про охорону дитинства» 1993 року.

Важливим кроком стала розбудова інституту патронатного виховання, яка сприяла тимчасового влаштування дітей у СЖО для подальшого його постійного влаштування. Це сталося після прийняття ЗУ «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування».

Після вступу в силу ЗУ «Про соціальні послуги» 2017 року та децентралізації, організацію за здійснення патронату над дітьми переведено на місцевий рівень, що стало більш гнучким та оперативним на реагування потреби дитини на патронатне виховання. До того ж, патронатні вихователі мають можливість підвищувати свою кваліфікацію, що є показником розбудови ефективної системи патронату над дитиною як соціальної послуги.

На сьогодні питання патронату над дітьми регулюється главою 20 Сімейного кодексу України. Патронатне виховання дітей здійснюється на підставі договору патронату. За договором про патронат орган опіки та піклування передає дитину, яка є сиротою або з інших причин позбавлена батьківського піклування, на виховання у сім'ю іншої особи (патронатного вихователя) до досягнення дитиною повноліття, за плату (ст. 252 СК України).

Така форма влаштування дітей, позбавлених батьківського виховання характеризується рядом особливих ознак, а саме:

- відносини патронатного виховання виникають на підставі укладення договору;
- договір про патронат – це відплатний сімейний договір (ст. 254 СК України);
- для виникнення патронатних правовідносин необхідна згода дитини, якщо вона досягла такого віку, що може її висловити (ст. 253 СК України);
- патронатне виховання дітей-сиріт або дітей, які з інших причин позбавлені батьківського піклування має обмежений строком характер – до досягнення дитиною повноліття (ст. 252 СК України);
- не належить до підстав створення сім'ї, а тому патронат не є перешкодою для усиновлення дитини;
- між дитиною й патронатним вихователем складаються більш тісні зв'язки, ніж між дитиною й піклувальником чи опікуном [6];
- при патронаті батьківських прав не виникає, а дитина передається лише на виховання;
- між патронатним вихователем і дитиною не виникає аліментних зобов'язань [3, с. 227].

2.2 Сутність патронату як соціальної послуги

В Україні соціальна послуга патронату відносно нова форма соціальної підтримки, надає альтернативу інституційному догляду за дітьми, що опинилися в СЖО. Вона була запроваджена з 2009 року БО Партнерство «Кожній дитині» в Броварській того ж року, Києві та Київській області (2012), Уманській громадах за підтримки дитячого фонду у Швеції [41].

На відміну від традиційних дитячих будинків та інтернатів, патронат забезпечує тимчасове влаштування дітей у родинне середовище, де вони можуть отримувати необхідну турботу, виховання та психологічну підтримку. Важливою характеристикою патронату є його спрямованість на збереження або відновлення сімейних зв'язків дитини, що знижує ризик соціальної ізоляції та емоційної травматизації.

В Україні функціонує приблизно 700 закладів інституційного догляду, де перебувають понад 90 тисяч дітей. У 2021 році створення патронатних сімей в Україні відбувалося прискореними темпами. Так, тільки за останній рік було створено 69 таких сімей, тоді як за попередні 4 роки, з 2017 по 2020, – 180 [1]. Станом на грудень 2023 року в Україні діє 300 сімей патронатних вихователів. Але щороку близько 8000 дітей опиняються у таких життєвих обставинах, після яких потрапляють в інтернатні заклади», за даними Міністерства соціальної політики України під час проведення вебінару для працівників соціальної сфери спільно з БО Партнерство «Кожній дитині», ЮНІСЕФ в Україні, Міністерство соціальної політики України, Національна соціальна сервісна служба України та Координаційний центр із розвитку сімейного виховання та догляду дітей за фінансової підтримки Європейського Союзу та Австрійської агенції розвитку (ADA) [18].

Станом на липень 2024 року, в країні вже працює 341 патронатна сім'я, 53 з яких з'явилися з початку року, в яких загалом виховує майже 700 дітей. Кількість патронатних сімей з'явилися завдяки проєкту «Родина для кожної

дитини: розвиток сімейного патронату». Головна мета якого – задати тренд розвитку послуги патронату на майбутнє.

Зростання кількості дітей, які потребують захисту, зумовлює необхідність розширення та удосконалення послуги сімейного патронату в Україні, щоб забезпечити ефективний соціальний захист найуразливіших категорій населення [35].

Соціальна послуга патронату над дитиною – це професійна комплексна соціальна послуга, передбачена вихованням, доглядом і реабілітацією дітей на тимчасове проживання у патронатній сім'ї зі збереженням (за можливості) зв'язків із біологічними батьками, для подолання ними СЖО.

Строк перебування дитини в патронатній сім'ї визначається місцевим ССД. За терміном послуги патронату над дитиною поділяють на короткий та довгий. Короткий термін перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя становить до 6 місяців. Довгостроковий термін – до 2 років або на термін, визначений інтересами дитини. Таке довге перебування застосовують у кризових випадках, коли дитина з певних причин залишилась без батьків. До таких причин можна віднести смерть батьків, перебування в лікарні або в інших закладах, а також коли біологічні батьки не створили для дитини соціально безпечне середовище [34].

Оскільки ця послуга тимчасова, досить за короткий період, мають бути досягнені основні цілі та завдання:

- створити безпечне перебування дитини;
- побудувати з дитиною довірливі стосунки, до людей і світу;
- сприяти набуттю навичок соціалізації, самоконтролю, саморегуляції, здорової ідентичності, позитивної самооцінки;
- забезпечити доступ до біологічних батьків або законних представників дитини для подолання ними СЖО та сприяти активізації виховного потенціалу [33, с. 263-278].

1. Існують й інші аспекти використання патронатного влаштування дітей [12].

2. Зокрема, найпоширенішими ситуаціями, коли виникає потреба в патронатній сім'ї, є внутрішньо сімейні конфлікти, тимчасова асоціальна поведінка батьків тощо [3].

Реабілітація біологічної родини йде паралельно з перебуванням дитини під патронатом для того, щоб вона швидше і найголовніше безпечно повернулась в рідну родину.

Якщо ж у випадку, коли реабілітація і усунення СЖО в біологічній родині не відбулось належним чином, патронат є ще варіантом для подальшого влаштування дитини в інші АФСВ, а не інтернатні заклади. Бо головна мета – збереження сімейного середовища для дитини.

Патронатними вихователями можуть бути громадяни (від 35 до 65 років – чоловіки) та громадянки України (від 30-60 років – жінки) за певних умов:

1. Перебування в офіційному шлюбі.
2. Проживання на спільній житловій площі.
3. Наявність позитивного досвіду виховання дітей (визначається ССД).
4. Один (одна) не мають працевлаштування (до моменту здійснення патронату над дитиною)
5. Проходження спеціального курсу підготовки.
6. Відповідають вимогам, зазначених у законодавстві.

Важливим стимулюючим чинником є те, що патронатному вихователю виплачують заробітну плату та зараховують трудовий стаж [9].

Звідси, патронатним вихователем є працівник відділення сімейного патронату, який на основі договору приймає у свою сім'ю дитину, влаштовану до відділення, здійснює її догляд та виховання в терміни та на умовах, визначених договором [40].

У своїй роботі патронатні вихователі тісно співпрацюють з різного роду спеціалістами, які допомагають їм виконувати основні завдання. Одним із таких фахівців є соціальний педагог [7].

Сім'я, в якій за згоди всіх її членів повнолітня особа, яка пройшла спеціальний курс підготовки, виконує обов'язки патронатного вихователя на професійній основі називається сім'єю патронатного вихователя.

Діти, які перебувають у сімейному патронаті, мають такі ж права, як і діти, які виховуються в сім'ї своїх батьків. Вони мають право на отримання освіти, медичної допомоги, соціальних гарантій та інших пільг.

Таким чином, метою патронату над дитиною є забезпечення захисту прав дитини, яка через СЖО тимчасово не може проживати разом з батьками/законними представниками, надання їй та її сім'ї послуг, спрямованих на повернення у сім'ю відповідно до найкращих інтересів дитини.

2.3 Нормативно-правова база патронату над дитиною в Україні: загальна характеристика. Процедура надання послуги патронату над дитиною

Патронат над дитиною є важливим елементом системи соціального захисту прав дітей в Україні, які залишились без батьківського піклування. Основою розвитку патронату стало законодавче закріплення його як форми тимчасового влаштування дитини, спрямованої на забезпечення найкращих інтересів дитини до вирішення її подальшої долі (повернення в біологічну сім'ю або інші АФСВ). Ця форма влаштування дозволяє дитині отримати екстрений захист в умовах, коли її перебування і біологічній сім'ї стає неможливим і небезпечним.

Особливу роль у функціонуванні системи патронату над дитиною відіграє держава, яка визначає стандарти послуги, забезпечує фінансування та організовує підготовку кандидатів у патронатні вихователі й їх подальше підвищення кваліфікації. Відповідно до законодавства, держава гарантує соціальний супровід сімей, які надають послугу патронату, контроль за

дотриманням прав дитини. Зокрема, уповноважені органи опіки та піклування, ССД та центри соціальних служб відіграють важливу роль у реалізації цього механізму, що сприяє створенню умов для мінімізації ризиків небалого ставлення до дітей.

Ця послуга націлена на безпеку, стабільність та підтримку дитини в критичних обставинах. Важливим аспектом є тимчасовий характер – дитина перебуває у патронатній сім'ї до прийняття судом рішення про подальше її влаштування (біологічна сім'я або АФСВ). Це дозволить уникнути травматичних наслідків, пов'язаних із перебуванням дитини в інституційних установах, що нерідко має негативний вплив на її психічний стан і розвиток.

Державна підтримка інституту патронату над дитиною охоплює не лише фінансове забезпечення, а й освітню та інформаційну складову. Важливим є навчання кандидатів у патронатні вихователі, яке включає психологічну підготовку, оволодіння методам роботи з дітьми, що пережили травмуючі події, вивчення законодавства у сфері захисту прав дітей.

Патронат над дитиною в Україні – це сучасна форма сімейного виховання, яка передбачає тимчасовий догляд, виховання та реабілітацію дитини в сім'ї патронатного вихователя. Ця послуга регулюється цілим рядом нормативно-правових актів, серед яких ключову роль відіграє Сімейний кодекс України та постанови Кабінету Міністрів України. Нормативна база постійно оновлюється та вдосконалюється з метою забезпечення максимально ефективного захисту прав дитини та створення для неї сприятливих умов для розвитку.

Законодавство чітко визначає порядок створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, критерії відбору кандидатів на роль патронатних батьків, права та обов'язки всіх учасників процесу патронату. Важливою складовою нормативної бази є визначення соціальних гарантій для патронатних вихователів, зокрема, розміру грошового забезпечення, оплачуваних відпусток та інших пільг. Такий підхід стимулює громадян брати активну участь у цій важливій соціальній ініціативі та сприяє розвитку інституту патронату в Україні.

Послуга патронату над дитиною має надзвичайно важливе значення для суспільства. По-перше, вона забезпечує дитині, яка опинилася у СЖО, можливість зростати в атмосфері любові, турботи та безпеки, що є необхідними для її повноцінного розвитку.

По-друге, патронат сприяє збереженню сімейних зв'язків дитини, якщо це можливо, та допомагає батькам подолати труднощі і повернути дитину в біологічну сім'ю.

По-третє, патронатна сім'я є альтернативою інституційному вихованню, яке часто не може забезпечити дитині індивідуального підходу та необхідного соціального оточення.

Розвиток інституту патронату в Україні сприяє деінституціалізації виховання дітей, тобто переходу від переважання інституційних форм виховання до сімейних. Це відповідає сучасним світовим тенденціям і є одним із пріоритетних напрямків державної політики в галузі захисту прав дитини. Крім того, патронат сприяє підвищенню соціальної відповідальності громадян та зміцненню інституту сім'ї.

Нормативно-правова база визначає основні принципи патронату:

- добровільність;
- пріоритет інтересів дитини;
- індивідуальний підхід;
- підтримка та супровід.

Ефективність функціонування інституту патронату над дітьми забезпечується органами опіки і піклування (ССД). Окрім всіх їх обов'язків, вони здійснюють контроль за діяльністю патронатних вихователів – моніторинг умов, в яких перебуває дитина, дотримання стандартів надання соціальної послуги, проведення планових і позапланових перевірок (під час яких оцінюється фізичний та психоемоційний стан дитини, умови проживання, харчування, виконання батьківських обов'язків патронатними вихователями). Органи опіки і піклування мають право втручатись у випадках порушень або ситуацій, що можуть загрожувати безпеці і здоров'ю дитини.

Також ССД виконують функцію постійного супроводу патронатної сім'ї. Допомога є багатоплановою і включає консультативну і практичну підтримку. Наприклад патронатні вихователі можуть отримувати юридичні консультації х питань прав дитини або оформлення документів. Також вони мають можливість звертатися за порадами щодо вирішення педагогічних або психологічних проблем, які можуть виникнути під час догляду за дитиною. Органи опіки і піклування співпрацюють з соціальними службами для залучення додаткових ресурсів – реабілітаційних, медичних послуг.

Важливою складовою діяльності ССД є створення сталого розвитку системи патронату – організація тренінгів і навчань для патронатних вихователів, що сприяє професійному розвитку останніх. Не менш важливою є співпраця з іншими державними та недержавними установами, які мають змогу забезпечити необхідним і надати підтримку як патронатним вихователям, так і дітям, яким надається послуга. Завдяки такій співпраці покращується не лише ефективність послуги патронату над дитиною, а й досягається основна її мета – и створення безпечного і сприятливого середовища для дітей, які перебувають у СЖО.

Центри соціальних служб або центр надання адміністративних послуг (далі – центри) теж відіграють роль у забезпеченні ефективності системи патронату над дитиною і виконують широкий спектр завдань. В першу чергу центри здійснюють психологічну та соціальну підтримку патронатних вихователів та дітей, які перебувають у їхньому догляді. Для патронатних батьків це може включати консультації щодо вирішення емоційних труднощів, які виникають під час роботи з дітьми, що зазнали травматичних переживань. Дітям центри надають індивідуальну психологічну допомогу, допомагають адаптуватися до нових умов проживання та сприяють відновленню їхнього психоемоційного стану. Фахівці центрів працюють над формування довірливих стосунків між дітьми і вихователями, що є критично важливим для ефективного догляду.

Одним із основних напрямів діяльності центрів (обласних) є організація та проведення навчань і підготовки патронатних вихователів. Центри проводять тренінги, семінари, курси навчань та інші освітні заходи, які допомагають патронатним вихователям отримувати необхідні знання та навички. Навчання направлені на такі теми як управління кризовими ситуаціями, методи роботи з дітьми з особливими потребами, правові аспекти захисту прав дітей, а також профілактика професійного вигорання патронатних вихователів. Центри також активно забезпечують інформаційними матеріалами щодо якісного і ефективного виконання батьківських обов'язків.

Після того, як патронатні вихователі почали працювати, центри забезпечують їх методичними матеріалами – посібники, навчальні відео, курси тощо. Постійне навчання вдосконалюються і послуга патронату стає ефективнішою. Також проводяться супервізії, які проводяться фахівцями ССД або регіональним центром соціальних служб для аналізу ситуацій, з якими стикаються патронатні вихователі. Окрім того, що центри слідкують за дотриманням державних стандартів надання послуги, вони також впроваджують систему оцінки роботи патронатних вихователів – оцінка їх діяльності, аналіз результатів, надання зворотного зв'язку, що дозволить виявити слабкі та сильні сторони в роботі. Загалом як центри, так і ССД ведуть моніторинг та аналіз ефективності наданої послуг. Така функція корисна, оскільки відпрацювання проблем та ризиків, з якими стикаються патронатні сім'ї дозволить вдосконалити процес та підвищити якість надання послуги патронату над дитиною.

Координація роботи між різними організаціями та службами, які залучені до системи патронату теж входить до функціоналу центрів. Вони забезпечують зв'язок між патронатними вихователями, ССД, медичними закладами, освітніми та іншими установами, які можуть надавати всебічну професійну допомогу дітям, що приєє комплексного підходу до розв'язання проблем дітей, які перебувають у СЖО. Завдяки такій координації вибудовується доступ до різних ресурсів для захисту прав дітей і створення безпечного середовища.

Патронат над дитиною в Україні має чітку нормативно-правову базу, яка забезпечує захист прав та інтересів дітей, а також встановлює відповідальність за їхнє порушення. Патронат над дитиною в Україні регулюється відповідно до законодавства та нормативно-правових актів, які визначають правові засади охорони прав дитини та участь громадськості в цьому процесі. Основними законодавчими актами, які стосуються патронату над дітьми в Україні, є:

- Конституція України;
- Сімейний кодекс України;
- Закон України «Про охорону дитинства»;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2021 року № 893 «Деякі питання захисту прав дитини та надання послуги патронату над дитиною»;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 10 травня 2022 року №581 «Про внесення змін до Порядку створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя».
- Постанова Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 148 «Деякі питання здійснення патронату над дитиною»;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини»;
- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми» [29].

Найголовнішою, панівною владою інституту патронату над дитиною є держава, яка виконує наступні функції, складові яких стають привабливими для потенційних кандидатів у патронатні вихователі:

1. Стимулює створення нових патронатних сімей. Вона організовує публічні заходи, інформаційно-просвітницькі кампанії про поширення обізнаності населення про патронат – конференції, реклами, конференції тощо.

Надає фінансову підтримку патронатним вихователям, яка включає зарплату для вихователя та виплати на утримання дитини, в тому числі і додаткові. До того, у фінансову сторону підтримки з боку держави входить оплата навчання та підготовки патронатних вихователів, що полегшує залучення нових кандидатів.

2. Підвищує якість надання послуги патронату. Держава активно працює над підвищенням якості надання соціальної послуги шляхом визначення чітких критеріїв та вимог до умов проживання, харчування, освіти та медичного обслуговування дітей. Також сюди можна включити здійснення регулярної оцінки і моніторингу діяльності патронатних вихователів (планові і позапланові перевірки дотримання вимог і стандартів). Держава забезпечує постійну підтримку і супровід патронатних сімей через центри та ССД. Підвищити якість надання послуги можна за допомогою навчань для професійного розвитку патронатних вихователів – тренінги, семінари, підвищення кваліфікації, курси тощо, а також впровадження інноваційних програм і підходів, які сприяють покращення умов проживання і виховання дітей. Також вона співпрацює з громадськими та благодійними організаціями (спільні проєкти), спрямовані на покращення умов вихователів та дітей, під їх опікою.

3. Встановлює стандарти надання послуги патронату. Важливим етапом у встановленні стандартів є міждисциплінарний підхід, тобто залучення фахівців з різних галузей (соціальна робота, педагогіка, психологія, медицина, право) для врахування всіх аспектів, які впливатимуть на благополуччя дітей [20].

4. Ще однією вимогою до закріплення стандарту надання якісної послуги є підготовка і сертифікація (ліцензування) патронатних вихователів. Потенційні кандидати обов'язково мають пройти курси підготовки і бути рекомендовані до роботи обласним центром соціальних служб. Врешті, держава оновлює і переглядає стандарти надання послуги патронату, враховуючи нові наукові досягнення, міжнародний досвід, зміни в законодавстві. Це забезпечує як актуальність цієї послуги, так і підвищує значимість і ефективність стандартів, відповідно що слугує підвищення якості надання послуги.

5. Здійснює контроль за якістю надання послуги патронату, які включають:

- звітність діяльності патронатних вихователів;
- планові і позапланові перевірки проживання дитини;
- залучення незалежних експертів;
- реагування на скарги і звернення дітей, патронатних вихователів і біологічних батьків;
- створення електронної бази даних;
- проведення аудитів із залучення міжнародних організацій;

Процедура надання послуги патронату над дитиною є багатоступеневим процесом, кожен з яких має свої особливості.

Перший етап розпочинається з виявлення дитини, яка потребує тимчасового проживання. Цим завданням можуть займатись ССД, соціальні служби, поліція, медичні заклади та інші установи, дотичні до взаємодії із дітьми. Інформація про виявлену дитину може надійти від пересічних громадян, сусідів, вчителів, які повідомляють про випадки скоєння насилля, бездоглядності, безпритульності дітей та інших обставин, що загрожують життю та здоров'ю дитини. Після виявлення такої дитини, уповноважені органи проводять перевірку – візит до місця проживання, спілкування зі свідками СЖО сім'ї та іншими особами, які володіють інформацією. Якщо підтверджуються, що дитина потребує патронату, ССД ухвалюють рішення про вилучення дитини з небезпечних умов до влаштування в патронатну сім'ю. Цей етап включає оформлення відповідної документації і підготовку до переходу в патронатну сім'ю.

Наступний етап процедури відбору та підготовки патронатних вихователів. Особи, які виявили бажання стати патронатними вихователями, подають відповідні заяви до місцевих органів опіки та піклування (ССД). До заяв надаються необхідні документи, такі як довідки про стан здоров'я, відсутність судимості тощо. Після подання заяви, кандидати проходять спеціальне навчання на базі регіональних центрів соціальних служб. Курс підготовки включає

теоретичні заняття, практичні завдання, які допомагають кандидатам підготуватися, а також охоплює різні аспекти роботи з дітьми, зокрема психологічні методи, педагогічні практики, правові сторони тощо. По успішному проходженню підготовки (рішення про набуття статусу патронатного вихователя), укладається договір про патронат з місцевим органом опіки та піклування (ССД).

Третій етап – влаштування дитини у патронатну сім'ю. Органи опіки та піклування підбирають дитину, з урахуванням її потреб і можливостей патронатного вихователя забезпечити відповідний догляд. Але перед тим, як передати дитину, влаштовується зустріч з її майбутнім вихователем, що дозволяє попередньо познайомитись, встановити перший контакт. Під час таких зустрічей дитина має можливість висловити свої занепокоєння і побажання, що має бути обов'язково враховано при ухваленні остаточного рішення. Після затвердження рішення про влаштування дитини під патронат, підписується договір між патронатним вихователем в органі опіки та піклування (ССД), в якому прописуються права та обов'язки сторін, умови утримання та порядок надання соціальних послуг. Вже потім дитина офіційно передається до патронатного вихователя.

Наступний етап, четвертий, держава забезпечує необхідну підтримку патронатному вихователю та дитині, під його опікою – фінансова допомога на утримання дитини, медичне обслуговування, освітні послуги, заробітну плату. Патронатні вихователі мають право на отримання юридичних консультацій. Соціальні служби відвідують патронатну сім'ю для надання консультацій, допомагають вирішити проблеми, які виникли у процесі виховання, надають рекомендації щодо покращення умов.

П'ятий етап – постійний моніторинг та оцінка ефективності патронату. ССД здійснюють перевірки умов проживання дитини, її фізичний і психологічний стан, якість виконання обов'язків патронатним вихователем, підготовлюють звіти про діяльність сім'ї та умови проживання. Ведуться бесіди

з дитиною для оцінки її адаптації та задоволення потреб. За потреби, на основі проведено аналізу сім'ї, розробляють рекомендації для покращення ситуації.

Останній етап стосується завершення послуги патронату над дитиною і визначення подальшого її розміщення, оскільки патронат – це тимчасове влаштування по завершенню якого визначаються подальші кроки для дитини. Пріоритетним є повернення до біологічної родини, якщо вдалось подолати СЖО і мінімізувати повторну небезпеку для дитини, або влаштування до прийомної сім'ї або дитячого будинку сімейного типу, усиновлення або самостійне життя (по настанню повноліття дитини). Підготовка по завершенню патронату включає оцінку готовності дитини до змін і перехід у нові умови. Держава забезпечує супровід дитини на всіх етапах цього процесу. Патронатні вихователі готують звіт про період перебування дитини. ССД проводить аналіз даного звіту і приймають рішення про подальші дії.

2.4 Особливості надання послуги патронату над дитиною в умовах воєнного стану в Україні

На момент воєнного стану в Україні у 2022 році були внесені зміни до законодавства, яке регулює послугу патронату над дитиною. Ці зміни стосувались процедури, умов надання, підтримки тощо. Оновлення в законодавстві спрямовані на забезпечення матеріальної підтримки із захисту дітей в умовах надзвичайного стану, наданням необхідних ресурсів патронатним вихователям для ефективного виконання свої обов'язків.

Однією з основних змін у законодавстві стала спрощена процедура влаштування дитини під патронат і передбачає зменшення бюрократичних процедур кандидатів у патронатні вихователі. Мова йдеться про скорочення пакету документів, необхідних для подання заяви на здійснення послуги патронату. Кандидати у патронатні вихователі тепер менше витрачають часу на

довідки і підтвердження, що є більш зручним і швидшим процесом для знаходження сім'ї для дитини, яка залишилась без батьківського піклування, особливо у кризових ситуаціях.

Змінився термін розгляду заявок на патронат. На сьогодні, він став коротшим, аніж у довоєнний період. Раніше процес розгляду заяви тривав до декількох місяців, оскільки велась детальна перевірка кандидатів його їхньої здатності забезпечити належний догляд дитині. Наразі, за оновленим законодавством в умовах воєнного стану розгляд заявок може тривати від декількох днів до декількох тижнів. Це дозволяє оперативніше надати дитині СЖО безпеку і стабільність у короткі терміни.

Загалом, процес спрощення і пришвидшення встановлення тимчасової опіки над дітьми, які опинились у кризових ситуаціях, забезпечують більш гнучку та оперативну систему надання даної послуги, оминаючи довготривалі очікування, адміністративні бар'єри.

В умовах воєнного стану в Україні було створено низку заходів для патронатних вихователів, спрямованих на їх підтримку. Однією з її ключових елементів стало запровадження додаткових виплат і компенсацій для патронатних батьків. Окрім основної зарплати і коштів на утримання дитини, було введені додаткові надходження на покриття розходів на лікування дитину та освіти. Це дозволяє закрити питання щодо надання освітянських і медичних послуг без зайвих витрат.

Станом на 17 червня 2024 року, зарплата патронатного вихователя становить 5 прожиткових мінімумів – 19320 грн (з урахуванням вирахування податків). Сума – фіксована і не залежить від кількості дітей, які перебувають під тимчасовою опікою. Виплати на дитину від 0 до 6 років становить 6048 грн, від 6 до 18 років – 7990 грн. Патронатні вихователі мають право на одноразову виплату при працевлаштуванні у розмірі 5 прожиткових мінімумів. Крім того, держава відшкодовує кошти, витрачені на лікування, одяг, харчування [37].

Додатково також для патронатних вихователів надаються психологічні консультації та психологічну допомогу від кваліфікованих спеціалістів в

рамках проєкту МБО «Партнерство «Кожній дитині»». Наприклад, в багатьох регіонах працюють спеціальні центри, де патронатні вихователі отримують психологічну підтримку без черг і додаткових витрат [41].

Окрім таких масштабних проєктів від UNICEF, підтримка патронатних сімей також здійснюється через місцеві органи влади і благодійні організації. У деяких областях проводяться тренінги для підвищення кваліфікації патронатних вихователів, які направлені на обмін досвідом, здобуттю додаткових знань і корисної інформації [49].

Окрім вже вказаної фінансової допомоги від держави і збільшення виплат і компенсацій, зараз запроваджено й інші виплати. Зокрема, можна отримати компенсацію, коли дитина потребує спеціального психологічного або медичного догляду. Наприклад, якщо дитині необхідна медична реабілітація, то патронатним вихователям надходять кошти на це лікування. Передбачені кошти на оплату психологів, психотерапевтів, спеціальних навчальних програм для дітей з інвалідністю. Це дозволяє забезпечити дитині високоякісний догляд, який необхідний для її фізичного і ментального здоров'я [1].

Ще однією організацією, яка займається психологічною та фінансовою підтримкою сімей та дітей, які знаходяться під патронатом – МГО «Save the children». Ця організація реалізовує програми, направлені на підтримку патронатних сімей і надає гранти на покриття непередбачених витрат, пов'язаних з війною і воєнними діями [57].

Але, найбільш помітною зміною у наданні послуги патронату над дитиною є екстрене влаштування дитини, яка залишилась без батьківського піклування через війну в патронатну сім'ю. Механізми екстреного влаштування спрямовані на оперативне забезпечення стабільності і безпеки для дитини, які втратили своїх рідних або з тих чи інших причин не можуть бути з ними. Не дивлячись на те, що ця тимчасова опіка надається швидко, дитина отримує необхідну безпеку і підтримку в безпечних умовах поки їй не знайдуть довгостроковий варіант. Важливо зазначити, що потреби дитини задовольняють у мінімізований час, протягом якого дитина залишається без нагляду.

Для реалізації екстреного влаштування створенні центри кризової допомоги. Ці центри забезпечують тимчасове розміщення дітей, де вони отримують необхідні умови для життя та підтримку від кваліфікованих спеціалістів, таких як психологи, медичні працівники, соціальні працівники, які допомагають дітям адаптуватися до нових умов та надають їм психологічну підтримку. Також, в кризових центрах реалізуються освітні і розвиваючі програми, які дозволяють дітям продовжувати навчання і розвиватись, незважаючи на складні умови [37].

Центри кризової допомоги відіграють важливу роль у координації процесу подальшого влаштування дітей під патронат або інші АФСВ. Вони співпрацюють з місцевими органами влади, громадськими організаціями, волонтерами з метою знаходження шляху до прийняття найбільш підходящого рішення для кожної дитини – влаштування на довгостроковий термін у патронатну сім'ю, повернення в біологічну або прийомну сім'ю. Завдяки такій співпраці і координації вдається безперервно надавати догляд і підтримку для дітей, що є критично важливим у період війни [13].

Важливу роль у системі екстреного влаштування дітей відіграють також мобільні бригади соціальної та психологічної допомоги. Ці бригади оперативно виїжджають у зону конфлікту і надають допомогу на місці, забезпечуючи первинну оцінку потреб дитини та їхню евакуацію до безпечних місць. В цих бригадах налічуються спеціалісти різного профілю, які можуть надати невідкладну допомогу, в тому числі й психологічну, а також сприяти швидкому (екстреному) влаштування дітей у центри кризової допомоги. Завдяки такій роботі, вдається зберегти життя і здоров'я багатьох дітей, що опинились у небезпеці, викликаною воєнними діями.

Враховуючи той факт, що дитина, яка потенційно може бути влаштована під патронат, переміщена і в подальшому матиме статус ВПО, в Україні впроваджені спеціальні програми для підтримки дітей, переміщених з зон активних бойових дій. Ці програми спрямовані на забезпечення безпеки, світи, медичної, психологічної допомоги для дітей, які були змушені покинути свої

домівки. Наприклад, створені центри і мобільні школи, які дозволяють отримати освіту в безпечних умовах. Також надаються психологічні послуги, які допомагають дітям адаптуватись до «нових безпечних» умов і подолати травматичний досвід [52].

Для патронатних вихователів, які розміщують у своїх сім'ях дітей зі статусом ВПО також передбачено додаткові ресурси та допомогу. Сюди входять фінансові виплати на утримання дітей, також забезпечення необхідними речами, такими як одяг, шкільне приладдя та продукти харчування. Також патронатні вихователі можуть розраховувати на підтримку з боку місцевих органів влади та благодійних організацій, які надають гуманітарну допомогу для ВПО [13].

Особлива увага приділяється психологічній підтримці дітей ВПО та їх патронатних вихователів. В рамках спеціальних програм, надаються консультації кваліфікованих психологів, які допомагають дітям боротися із травмуючими подіями, психологічними стресами і травмами, отриманими пізніше час воєнних дій. Організуються групові сеанси і терапевтичні ігри, що сприяють соціалізації і емоційному відновленню дітей, в тому числі і для патронатних вихователів для того, щоб краще зрозуміти, як допомогти дітям швидше адаптуватись до нових умов [36].

Активну роль відіграють МГО «Safe the children», які реалізують програми на підтримку сімей з дітьми зі статусом ВПО, які включають фінансову допомогу, забезпеченням житлом, організацію освітніх та розвиваючих заходів. Все це відбувається комплексно і для патронатних сімей [57].

2.5 Права та обов'язки патронатного вихователя та дитини

Права та обов'язки патронатного вихователями мають бути чіткими та прописаними в законодавстві для ефективнішого надання послуги патронату над дитиною, адже він несе відповідальність за життя, безпеку, здоров'я, виховання,

освіту дитини, яка тимчасово перебуває у його сім'ї і за свої дії. Це означає, що він повинен докласти всіх зусиль, щоб дитина жила в безпечному та комфортному середовищі, отримувала належний догляд, виховання та освіту, а також відчувала себе важливою.

Статтею 255 СК України визначаються права та обов'язки патронатного вихователя. Отже, права патронатного вихователя за законодавством:

1. Право на оплату праці – фінансова підтримка від держави у вигляді заробітної плати, виплати, в тому числі й додаткові на догляд за дитиною.
2. Право на отримання соціальних гарантій – медичні пільги, пенсійне забезпечення, нарахування трудового стажу тощо.
3. Право на професійний розвиток – підвищення професійної компетенції, кваліфікації, участь у тренінгах, семінарах, курсах та інших додаткових навчаннях для ефективнішого надання послуги.
4. Право на відпустку і відпочинок – оплачувана відпустка та відпочинок за змінами.
5. Право на безпечну працю – безпечні умови для виховання дітей, належне обладнання, матеріали для забезпечення як власної безпеки, так і дітей, що перебувають під їх опікою.
6. Право на прийняття рішень – по вихованню дітей, методами, плануванням і навчанням.
7. Право на підтримку – юридичну, соціальну, психологічну, педагогічну.

Патронатні вихователі повинні створити необхідні умови для фізичного, духовного розвитку дитини та для навчання. Створення всіх необхідних умов полягає у забезпеченні дитини можливості для повноцінного всебічного розвитку, для вільного доступу до всіх необхідних засобів навчання. Патронатний вихователь бере дитину на виховання в житлове приміщення, яке він або його сім'я займає на законних підставах [39].

Виконання наступних обов'язків патронатного вихователя забезпечить якісне надання послуги для соціального та культурного розвитку дитини:

- **Забезпечення безпеки дитини:** Патронатний вихователь зобов'язаний забезпечити фізичну та психологічну безпеку дитини, створити для неї сприятливі умови для життя та розвитку.
- **Догляд за дитиною:** Патронатний вихователь повинен забезпечити дитину харчуванням, одягом, медичною допомогою та гігієнічними засобами.
- **Виховання дитини:** Патронатний вихователь зобов'язаний виховувати дитину відповідно до її віку та індивідуальних особливостей, формувати у неї моральні цінності та повагу до інших людей.
- **Співпраця з органами опіки та піклування:** Патронатний вихователь повинен регулярно інформувати органи опіки та піклування про стан дитини, її розвиток та будь-які проблеми, що виникають.

Права дитини, яка перебуває під патронатом

1. **Право на безпеку** – на захист від усіх форм насильства, експлуатації та зневажання.
2. **Право на любов і турботу:** дитина має право на любов, турботу та розуміння з боку патронатного вихователя.
3. **Право на освіту** – отримання освіти відповідно до своїх здібностей і потреб.
4. **Право на охорону здоров'я** – медична допомога та забезпечення збереження здоров'я.
5. **Право на збереження сімейних зв'язків** – підтримка зв'язків зі своєю біологічною сім'єю, якщо це можливо і відповідає її інтересам.

Обов'язки дитини. Оскільки дитина, яка перебуває під патронатом, зазвичай має обмежену дієздатність, вона не несе юридичної відповідальності за свої дії. Її обов'язки визначаються віком, станом здоров'я та індивідуальними особливостями. Загалом, дитина повинна:

1. Дотримуватись правил і розпорядку дня, встановленими патронатним вихователем.
2. Шанобливо ставитись до патронатної сім'ї, майна та особистих речей.
3. Брати активну участь в навчанні та саморозвитку.
4. Не розголошувати конфіденційну інформації про себе, патронатного вихователя та членів його сім'ї для власної безпеки.
5. Виконувати доручення патронатного вихователя.

Дотримання цих обов'язків допомагає створити гармонійні відносини у патронатній сім'ї та сприяє всебічному розвитку дитини, забезпечуючи їй комфортні та безпечні умови для життя.

Висновки до розділу 2

Становлення патронату в Україні мало декілька етапів, які коригувались під різними панівними владами – російська імперія, срср та сучасна Україна. Як форма деінституціалізованого догляду, патронат став необхідністю становлення індивідуального підходу.

Патронат над дитиною – соціальна послуга з тимчасового догляду, виховання та реабілітації дитини, основна мета якої полягає у створенні безпечних умов, здійснення належного виховання та підтримки. Так як послуга соціальна, вона регулюється державою, відповідним законодавством, процедурою.

Надання послуги патронату в Україні в умовах воєнного стану має ряд особливостей – зростання кількості дітей, позбавлених батьківського піклування, психологічне навантаження та інші виклики. До державного сектору підтримки патронатних сімей, долучається недержавний – міжнародні благодійні та громадські організації.

Для ефективного надання послуги патронату над дитиною, патронатні вихователі та діти, під їх тимчасовою опікою мають права та обов'язки.

РОЗДІЛ 3. ПАТРОНАТ НАД ДИТИНОЮ В ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

3.1 Елементи емпіричного дослідження

Опис проблемної ситуації та формулювання проблеми. Харківська область – одна з найбільш регіонів, де ведуться активні бойові дії. Внаслідок цього виникають ряд проблем, які відображаються на різних сферах населення жителів області – соціальні, психологічні, економічні, екологічні, медичні, правові та інші проблеми. Вони відображаються не тільки на дорослих, а також на дітях. Діти – це та категорія, яка найбільше потребує захисту та підтримки сьогодні в умовах війни. Особливо на це розраховують діти, які з тих чи інших причин не отримують від батьків належної опіки. До таких причин належить тривога, страх, напруга, психічні розлади, смерть батьків, загибель на фронті тощо. Таким дітям потрібна особлива увага, адже їх кількість значно збільшилась під час повномасштабного вторгнення РФ на територію України. Також, стала більшою завантаженість на ССД та патронатних вихователів. До вже вищесказаних проблем, які відображаються у різних сферах життя працівників ССД та патронатних вихователів, додається недостатнє фінансування або його відсутність, завантаженість регіональних центрів соціальних служб, які навчають окрім патронатного виховання й інші альтернативні форми сімейного виховання, складні умови навчання (повітряні тривоги, ракетні небезпеки, обстріли, відключення електроенергії тощо). Звідси, виокремлюється формування проблеми емпіричного дослідження, а саме:

1. Збільшення кількості дітей, які потребують патронатного виховання. Внаслідок втрати сім'ї на війні або внаслідок війни, неналежні або відсутні умови для належного виховання дитини, постійні конфлікти (в тому

числі внаслідок стресу) створюють навантаження на послугу патронату над дитиною;

2. Недостатня кількість патронатних вихователів. Через небезпеку, а також страх за життя дітей, складні умови надання послуги, завдання знайти готову до здійснення патронату стає доволі складно. Деякі вихователі, які надавали послугу до повномасштабного вторгнення, відмовились від даної роботи;

3. Соціально-психологічні проблеми «травмованих» дітей, які потребують патронатного виховання. Діти, які зазнали травм внаслідок бойових дій, потребують спеціалізованої психологічної допомоги, яку не завжди можуть надати патронатні вихователі через брак відповідних знань і ресурсів;

4. Недостатнє фінансування послуги патронату над дитиною. Через складну соціально-економічну ситуацію в країні, оплата за надання послуги відбувається із затримкою або взагалі відсутністю по декілька місяців.

Для вирішення перерахованих проблем, необхідно розробити комплексний підхід, який включатиме збільшення фінансування, забезпечення підготовки та підтримки патронатних вихователів, а також надання необхідної психологічної допомоги дітям. Зокрема, це потребує координації зусиль державних органів, міжнародних організацій та громадянського суспільства.

Визначення та обґрунтування об'єкта і предмета дослідження.

Для аналізу і розробки ефективних стратегій підтримки системи патронатного виховання дітей в умовах воєнного стану в Харківській області, ключовими аспектами для розуміння теми науково-кваліфікаційної роботи є визначення об'єкта та предмета дослідження.

Об'єктом дослідження соціальна послуга патронату над дитиною в Харківській області.

Як вже зазначалось, Харківська область є однією з найбільш постраждалих від воєнних дій регіонів України, де значна кількість дітей опинилася без батьківського піклування або у складних життєвих обставинах, що потребує негайної реакції з боку ССД і патронатних вихователів. Вивчення системи

патронатного виховання в таких екстремальних умовах є необхідним для розробки ефективних механізмів підтримки дітей, що залишилися без опіки, і забезпечення їх безпеки та добробуту.

Предметом дослідження є особливості та проблеми надання соціальної послуги патронату над дитиною в умовах воєнного стану в Харківській області.

Метою емпіричного дослідження є вивчення проблем та особливостей надання соціальної послуги патронату над дитиною в Харківській області в умовах воєнного стану в Україні з точки зору як працівників ССД, так і самих патронатних вихователів досліджуваного регіону. Виходячи з мети, можна сформулювати наступні **завдання дослідження**:

- визначити головні особливості надання послуги патронату над дитиною;
- дослідити проблеми послуги патронату над дитиною в умовах війни;
- розробити рекомендації до вирішення проблем патронату над дитиною.

Виконання цих завдань дозволить отримати всебічне розуміння проблем і особливостей надання послуги патронату над дитиною в умовах воєнного стану, а також розробити практичні рекомендації для покращення цієї системи. Це сприятиме забезпеченню належного захисту і підтримки для дітей, які залишилися без батьківської опіки в кризовий період.

Уточнення й інтерпретація основних понять.

Враховуючи специфіку теми, необхідно дати інтерпретацію основних понять, які дозволять точно зрозуміти основні ідеї.

Патронат над дитиною – це форма тимчасового догляду за дитиною, яка через складні життєві обставини не має можливості проживати з біологічними батьками, а влаштована до патронатної родини (вихователя), який надає цей догляд.

Послуга патронату над дитиною – це тимчасовий догляд, виховання та реабілітація дитини, яка через складні життєві обставини не може проживати з

батьками/законними представниками, надання їй та її сім'ї послуг, спрямовані на найкращі інтереси дитини та повернення її в біологічну родину.

Дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах – це дитина, яка перебуває в умовах, які несуть шкоду її життю та здоров'ю, можуть нести небезпеку отримання інвалідності, безпритульності, конфліктів із законом тощо [15].

Патронатний вихователь – це особа, яка в своїй сім'ї надає догляд, виховання та реабілітацію дитині, яка знаходиться під патронатом. Офіційно патронатним вихователем називають спеціально підготовленого працівника, який працює за встановленим договором з уповноваженим закладом здійснює догляд, виховання та реабілітацію дитини у своїй сім'ї. (ч.3 ст. 252 Сімейного кодексу України).

Сім'я патронатного вихователя – це сім'я, один з повнолітніх членів яких пройшов курс спеціальної підготовки і виконує на професійній основі обов'язки патронатного вихователя.

Помічник патронатного вихователя – це повнолітня особа, яка пройшла спеціальних курс підготовки і стала членом патронатної сім'ї.

Служба у справах дітей – це орган виконавчої влади, який реалізовує державну політику у сфері захисту прав дітей, соціальної підтримки сімей з дітьми, розвитку сімейних форм виховання. В рамках виконання постанови КМУ «Про організацію надання соціальних послуг» від 01.06.2020 №587 визначає потребу у запровадженні послуги патронату в територіальній громаді, здійснює пошук та підбір патронатних вихователів разом з міськими центрами соціальних служб або центрами надання соціальних послуг і здійснює заходи щодо реалізації розвитку соціальної послуги соціального супроводу дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах [32].

Обласний центр соціальних служб – заклад/установа регіонального рівня, незалежно від форми власності, який в межах своєї компетентності надає соціальні послуги. У питанні соціальної послуги патронату над дитиною, обласні

центри соціальних служб проводять спеціальні курси підготовки патронатних вихователів, а згодом підвищує їх кваліфікацію.

Враховуючи військовий стан, конфіденційність та безпеку дітей, які знаходяться під патронатним вихованням, оцінити повну картину надання послуги патронату над дитиною є проблемною ситуацією. Сюди може включати відсутність доступу до протоколів засідання, висновків навчання патронатних вихователів, бюрократичні бар'єри, відсутність надання інформацію про соціально-психологічний стан з боку поліції, медичних закладів, психологів.

Послуга патронату досить нова в Україні, і має меншу популярність серед населення з вибору альтернативних форм сімейного виховання. Відповідно до цього, досвід роботи з патронатом над дитиною спеціалістів служб у справах дітей та надання послуги патронатними вихователями є малий. Деякі працівники і патронатні вихователі працюють з моменту запровадження послуги, але цього недостатньо для повної картини актуального стану патронатного виховання в Харківській області.

Службами у справах дітей проводяться оцінки потреб дітей, які потребують послуги патронату, і складаються відповідно законодавство. Тобто, таким чином ведеться офіційна документація. Сюди ж можна включити і медичні та правоохоронні висновки, довідки про навчання регіонального центру соціальних служб.

Різниця кількості і якості. Оскільки оцінка потреб дитини, її психологічний стан, соціальну адаптацію вимірюється патронатним вихователем з його особистого досвіду, то кількісну сторону цих факторів виміряти складно.

Конфіденційність. Оскільки діти, які потребують патронату, мають бути у безпеці, їх особистість, дані, висновки не розголошуються. Тому, оцінити їх психологічний стан, соціальну адаптацію, особливості, проблеми з якими вони стикаються можливо за слів патронатних вихователів.

Робочі гіпотези.

Гіпотеза 1. Головними проблемами надання соціальної послуги патронату над дитиною в умовах воєнного стану в Харківській області є фінансова

забезпечення (затримка), психологічні проблеми дітей, не систематична навантаженість патронатних батьків.

Гіпотеза 2. Головними особливостями надання соціальної послуги патронату над дитиною в умовах воєнного стану в Харківській області є недостатня кількість патронатних сімей з урахуванням зростання кількості дітей, які потребують послуги, відсутність освітніх програм та навчань (в достатній кількості), ускладнення існуючих проблем в умовах війни.

Для перевірки гіпотез використано метод анкетування спеціалістів служб у справах дітей та патронатних вихователів, оскільки застосування таких методів дослідження як аналіз документів, спостереження та інтерв'ю виявилось неможливим в умовах війни та активних бойових дій на території Харківської області.

Стратегічний план дослідження:

1. Формування проблеми та мети дослідження;
2. Визначення об'єкта та предмета;
3. Роз'яснення основних понять;
4. Висування робочих гіпотез;
5. Вибір методу дослідження (анкетування);
6. Розробка інструментарію дослідження (складання анкет);
7. Вибірка (працівники служб у справах дітей та патронатні вихователі Харківської області);
8. Збір даних;
9. Обробка та аналіз даних;
10. Інтерпретація результатів;
11. Розробка рекомендацій;
12. Написання висновків емпіричного дослідження.

Визначення методів дослідження

Враховуючи безпекову ситуацію, методом емпіричного дослідження стало анкетування (онлайн опитування). Анкетування – це метод збору соціологічної

інформації, який передбачає збір інформації, які містяться в питаннях анкети [26].

Один із видів анкетування є онлайн-опитування – це різновид анкетування, яке проводиться за допомогою інтернет-ресурсу. Перевагами такого анкетування є швидкість і зручність збором інформації. За територіальною обмеженістю та зручністю збору інформації, методом збору відповідей було обрано платформу Google Forms.

Обґрунтування моделі вибіркової сукупності

Проведене емпіричне дослідження носить розвідувальний характер, що обумовило використання стихійної вибірки, яка не є репрезентативною, але дозволяє виявити попередньо проблеми та особливості надання послуги патронату в Харківській області в умовах війни.

Вибірка була сформована за двома окремими групами, які мають різні ролі у процесі надання послуги патронату: спеціалісти ССД – організатори, координатори та контролери процесу та патронатні вихователі – безпосередні виконавці послуги, які забезпечують догляд за дитиною.

У дослідженні взяли участь 27 спеціалістів ССД та 30 патронатних вихователів, що разом становить 57 респондентів.

Вибірка формувалася на основі доступності респондентів, які мали технічну можливість заповнити онлайн-анкету, добровільно погодилися брати участь та мали бажання співпрацювати в межах дослідження.

3.2 Результати емпіричного дослідження

Серед 27 спеціалістів ССД, які пройшли опитування на платформі Google Forms на тему: «Патронат над дітьми: особливості та проблеми здійснення в умовах війни в Україні (на прикладі Харківської області)», більшість – це жінки

середнього віку, з вищою освітою, які працюють з послугою патронату над дитиною до 1 року та які обіймають керівну посаду.

За статтю респонденти розподілились наступним чином:

- жінки – 24 особи;
- чоловіки – 3 особи.

За віком:

- до 25 років – 1 особа;
- 26-35 років – 2 особи;
- 36-45 років – 15 осіб;
- 46-55 років – 8 осіб;
- 56 і більше – 1 особа.

За освітою:

- середня освіта – 0 осіб;
- середньо-спеціальна – 1 особа;
- незакінчена вища – 0 осіб;
- вища освіта – 26 осіб.

За посадами:

- головний спеціаліст – 5;
- спеціаліст 1 категорії – 3;
- начальник / в.о. начальника служби – 13;
- фахівець із соціальної роботи – 1;
- завідувач відділень – 4;
- не вказано – 1.

16 осіб відповіли, що зараз в їх територіальній громаді є діти, які потребують патронатного виховання, 7 осіб – таких дітей немає, 4 обрали «Важко відповісти».

Порівняно однаковою є кількість дітей, які потребують патронатного виховання з довоєнним періодом – 10 фахівців вважають, що кількість дітей змінилась, 10 – не змінилась, 7 обрали «Важко відповісти».

Майже з такою самою динамікою, на питання про порівняння кількості вихователів, 15 відповіли, що їх кількість не змінилась, 8 – змінилась, 4 обрали «Важко відповісти».

14 працівників ССД працювали з патронатом над дитиною до війни, а 13 – не працювали. Звідси думки щодо організації надання послуги патронату до війни, працівниками ССД розділились.

На діаграмі видно, що 13 з 27 опитаних оцінили організацію патронату над дитиною на «0». З 14 хто стикався, 8 оцінили організацію на найвищий бал, 2 – на «9», 1 – на «8», 1 – на «6», 2 – на «5». Середня оцінка – «8».

Також, враховуючи зміну надання самої послуги патронату, 12 респондентів відповіли, що їх робота змінилась в умовах війни, 12 – не змінилась, інші 3 відмітили, що послугу не надавали і не надають. Такі дані можуть свідчити, що частина фахівців стикнулись з новими умовами та викликами, спричиненими війною, без попереднього досвіду, інша частина – змогли адаптуватись до нових умов без суттєвих змін в роботі.

По 5 осіб надали значення проблем з низькою поінформованістю про послугу патронату та низькому матеріальному забезпеченню. Основними причинами таких відповідей стала сама новизна патронату та послуги, а також менша залученість від громадських організацій. Також, причиною проблем до війни стала неефективна кампанія по поширенню послуги патронату над дитиною в Україні.

Опитування дев'яти респондентів показало, що вони менше зазнали негативного впливу досвіду, пов'язаного з послугами патронату. Зокрема, вони не виявили значного небажання чи страху створювати патронатні сім'ї, а також не відчували надмірної відповідальності за «чужих» дітей.

Загалом, проблеми організації послуги патронату над дитиною до війни в Харківській області мають безпековий та фінансовий характер. Такі проблеми вирішуються за допомогою держави та залучення недержавного сектору (благодійні, волонтерські, громадські організації). Також, проінформованість

населення, складність із залученням патронатних вихователів (страх, невідомість, відповідальність за дитину).

Основні проблеми особистісного характеру до війни, з якими стикались спеціалісти ССД:

- проблеми з комунікацією з органами опіки – 9 осіб;
- бюрократизм, навантаженість документацією – 7 осіб;
- психологічна неготовність дітей до патронату – 6 осіб;
- психологічне перевантаження роботи – 5 осіб;
- проблеми зі станом здоров'я дітей, інвалідність – 5 осіб;
- погане матеріальне забезпечення – 3 особи;
- небезпечні умови проживання дитини – 3 особи;
- відсутність організації, керівництва, координації дій – 2 особи;
- низька заробітна плата патронатному вихователю – 1 особа;
- значних проблем не виявлено – 1 особа.

3 особи відповіли, що послугу не надали.

Таким чином, основними проблемами у довоєнний час – психологічна неготовність та перевантаження, проблеми з фінансуванням, бюрократизмом.

13 фахівців відповіли, що в їх громаді є патронатні вихователі, 13 – немає, 1 відповів, що не володіє інформацією. Продовжуючи вивчати думку спеціалістів, то вони надали оцінку власної обізнаності в послугі патронату на дитину. 8 респондентів оцінили власні знання на «8» балів, що може свідчити про те, що спеціалісти ССД вважають себе обізнаними і компетентними в цьому питанні. 15 осіб надали собі оцінку від 5 до 10, що показує середній та високий рівень обізнаності. 6 учасників вважають, що їх знання не в повному обсязі відповідають практиці і надали собі досить низьку оцінку.

21 особа не відчуває потреби у додатковому навчанні під час війни, 3 – мають необхідність, 3 – обрали «Важко відповісти». Серед можливих причин таких результатів, можна виокремити наступне:

- респонденти (ті що надали оцінки обізнаності на середній і високий рівень) можуть вважати, що мають достатню кваліфікацію на виконання поточних обов'язків;
- спеціалісти (особливо ті, хто обрали оцінку «8» і більше) можуть не усвідомлювати, що додаткове навчання могло відкрити для них щось нове в практиці і покращити їх професійні навички;
- інші причини – брак часу, фінансових ресурсів, відсутність програм тощо.

Для покращення ситуації здійснення послуги, необхідно посилити безпекову та матеріальну складову. Якщо порівнювати з довоєнним часом, в умовах війни, то результати дослідження показують що основними проблемами є безпекова ситуація та матеріальне забезпечення для надання послуги патронату над дитиною. Зокрема, 20 з 27 респондентів визначили, що найбільша проблема – безпекова ситуація в регіоні, 2 визначили, що послуга на момент опитування на надавалась, 5 респондентів визначили інші проблеми, такі як низький рівень матеріального та фінансового забезпечення, неготовність людей до послуги та відповідальності за дітей.

Більшість опитаних позитивно оцінюють організацію роботи до війни з надання послуги патронату над дитиною. Найвищу оцінку «10» надало 7 осіб. Це може вказувати на успішну адаптацію їх ССД до умов війни, якісну підтримку для патронатних вихователів та дітей, які потребують послуги. 4 особи оцінили організацію надання послуги під час війни на «9» балів, 6 осіб – на «8», 2 особи – на «7», 5 осіб – на «6» та 3 особи – на «5».

Війна значно посилила існуючі проблеми в системі патронату над дитиною і створила нові виклики. Для ефективного вирішення цих проблем необхідні додаткові ресурси, зміни у законодавстві та розробка нових підходів до організації патронату. Такі висновки можна зробити на основі аналізу основних проблем до війни та під час війни, керуючись відповідями працівників ССД.

Основними проблемами, з якими стикнулись спеціалісти до війни, були:

- брак кваліфікованих спеціалістів. Найбільш гостра проблема, що свідчить про потребу в системному навчанні та підвищенні кваліфікації;
- проблеми пошуку та підбору кандидатів у патронатні вихователі. Це може бути результатом недостатньої проінформованості населення про соціальну послугу;
- недостатня фінансова підтримка. Це може впливати на якість надання послуги дітям та мотивацію працівників;
- недостатня система менторства та супервізій.

Основні проблеми під час війни:

- значне збільшення кількості дітей, які опинились без батьківського піклування та потребують допомоги. Війна призвела до збільшення кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- брак кваліфікованих спеціалістів. Ця проблема поширилась через евакуацію, міграцію, мобілізацію та інші фактори, пов'язані з війною;
- проблеми пошуку та підбору кандидатів у патронатні вихователі. Війна ускладнює цей процес, незважаючи на спрощену процедуру надання послуги у умовах воєнного стану.

Серед нових проблем можна виокремити безпекову ситуацію, недостатню підтримку для патронатних вихователів, затримку заробітної плати.

Підтримка для спеціалістів ССД від держави та органів місцевого самоврядування важлива, оскільки це не тільки фінансова підтримка. Оцінити рівень залучення до патронату з боку держави та органів самоврядування можна за допомогою відповідей респондентів.

На державному та місцевому рівнях спостерігається середній рівень підтримки послуги патронату в громадах (5-7 балів). 10 балів поставила невелика кількість опитаних. З цього можна зробити висновок, що більшість вважає підтримку задовільною, але й потенціалом до покращення і більшої залученості. Говорячи про відсутність відповідей по деяким шкалам, то це може свідчити про недостатність інформації за цими критеріями або якщо вони не були актуальними. Таким чином, держава та органи місцевого самоврядування надають певну підтримку послугі патронату в умовах війни. Однак, існує потенціал до покращення рівня. Для цього потрібно розробити більш чіткі та ефективні механізми підтримки патронатних сімей.

Опитані фахівці ССД вважають найбільш ефективною формою підтримки послуги патронату над дітьми під час війни підготовку кваліфікованих спеціалістів, що в свою чергу можна зрозуміти, що якість надання послуги безпосередньо залежить від рівня професійності (19 осіб). Далі респонденти вказали забезпечення фінансової підтримки (15 осіб) – важливий аспект для забезпечення належних умов для патронатних вихователів, дітей під їх опікою, оплату роботи фахівців. Наступними виокремили удосконалення законодавства (9 осіб) та здійснення більш жорсткого контролю (3 особи).

Серед 30 патронатних вихователів Харківської області, які пройшли опитування на платформі Google Forms на тему: «Анкета для патронатних вихователів», – 29 жінок та 1 чоловік. Така суттєва різниця у гендерній характеристиці полягає у більшій схильності жінок до виховання дітей і підтримці з боку суспільства. Майже відсутність чоловіків у системі патронату над дитиною може свідчити про недостатню інформованість про послугу і розвіювання стереотипів «жіночої» роботи.

За районами Харківської області патронатні вихователі відповіли:

- Богодухівський район – 6;
- Ізюмський район – 1
- Берестинський (Красноградський) район – 6;

- Лозівський район – 6;
- Куп'янський район – 1;
- Харківський район – 3;
- Чугуївський район – 7;

За територіальними громадами розподілились на Малинівську (3), Кегичівська (2), Олексіївська (2), Близнюківська (2), Краснокутська (2), Богодухівська (1), Валківська (1), Сахновщинська (1), Південноміська (1), Солоницівська (1), Старовірівська (1), Наталинська (1), Мереф'янська (1), Чугуївська (1), Зміївська (1), Златопільська (Первомайська (1)), Шевченківська (1), Оскільська (1). 6 патронатних батьків відповіді на надали.

Найбільше опитаних надає послугу патронату над дитиною з 2023 року. За роками виглядає наступним чином:

- 2017 – 1
- 2018 – 2;
- 2019 – 1;
- 2020 – 3;
- 2021 – 6;
- 2022 – 2;
- 2023 – 10;
- 2024 – 5.

У 10 патронатних сім'ях зараз виховується по 4 дитини, у 5 сім'ях – по 5 дітей, у 5 сім'ях – по 2 дітей, у 5 сім'ях – по 1 дитині, у 2 сім'ях – по 3 дитини, у 1 сім'ї – 6 дитини, у 2 сім'ях діти вибули.

Оскільки патронат – це тимчасова форма влаштування дитини, то після надання послуги пріоритетом є повернення в біологічну родину. Патронатні вихователі в Харківській області показали успішність в наданні послуги, оскільки 21 особа вказала, що діти повернулись до біологічних батьків.

Усиновлення вважається найпріоритетнішою АФСВ через набуття дитини прав як рідною, тому 9 вихователів відповіли, що діти, які були під їх опікою, були усиновлені.

Діти з 13 патронатних сімей вибули до дитячого будинку сімейного типу, з 11 – взяті під опіку та піклування, з 10 сімей влаштовано до прийомних сімей, з 2 сімей вибули до самостійного життя. З 3 сімей діти ще не влаштовані до АФСВ (1), знаходяться зараз під патронатом (2).

У 28 опитаних з 30 не виникло труднощів під час влаштування в загальних рисах.

У 27 респондентах не виникли правові проблеми (оформлення документів). У 3 патронатних є проблеми з наданням документами на дитину.

Оскільки війна особливо помітно впливає на психологічний стан дитини, 18 патронатних батьків відповіли, що у їх дітей є стрес та тривожність. До найпопулярніших факторів прояву таких станів віднесли:

- агресія;
- поганий настрій, плаксивість;
- замкнутість, боязливість;
- нервозність після розмов з біологічними батьками;
- порушення сну та апетиту;
- схильність до втеч;
- відсутність мотивації;
- недовіра до оточуючих.

До ще одних проблем, з якими стикнулись патронатні вихователі були фінансові. 20 вихователів відповіли, що мають фінансові труднощі через догляд за дитиною. Всі 20 написали про затримку виплат. Особливо зауважили, що як заробітну плату, так і надходження на дитину не надходять по декілька місяців. У випадках, якщо дитина потрапляє до лікарні, то оплата її лікування проводиться за кошти патронатного вихователя. Також зазначили, що виплати

на немовлят повністю не покриваються і патронатні вихователі за власний рахунок докуповують все необхідне (ліки, суміші, підгузки, речі тощо).

Оскільки витрат від держави не вистачає і з'являються додаткові:

- лікарі (стоматолог, психолог, логопед, психіатр);
- гаджети (планшети, телефони для навчання);
- косметика та засоби гігієни;
- ліки та лікування;
- одяг.

Звідси можна побачити, що деякі діти потребують додаткової медичної допомоги. Саме так відповіли 12 батьків, сказавши вищесказаних спеціалістів, до яких є потреба у лікуванні.

Патронат над дитиною – це і про пристосування дитини, її адаптацією та соціалізацією. Патронатні вихователі в Харківській області (23) мали успіх в даному питанні і відповіли про відсутність проблем. Інші 7 вказали різні причини, але основні – це нестача друзів.

Так як патронат – це не лише догляд за дитиною, це і можливість для біологічних батьків позбутись або мінімізувати СЖО. Деякі з них мають наміри повернути дитину (15), деякі – ні (7), інші без точної відповіді. З тих, що не мають бажання повернути дитину, негативно висловлюються до дітей. Зі слів в опитуванні патронатних вихователів, після розмов з батьками, діти стають агресивні, часто плачуть, засмучуються. Тобто, конфлікти (сварки, бійки, погрози) виникають з тими батьками, які не хочуть повертати дитину. Найчастішою такою поведінкою трапляється після вживання алкоголю.

У 29 опитаних у дитини під їх патронатом конфліктів через традиції не виникло. Один патронатний вихователь відмітив лише проблеми з гігієною.

Дитина під патронатом потрапляє в нову сім'ю, умови, норми. Тому, у ході пристосування до всього, можуть виникати проблеми з прийняттям цих норм. Зокрема, у 20 вихователів не виникло проблем, або незначні. У 10 вихователів були гостріші труднощі – санітарно-гігієнічні, дотримання режиму (відсутність), порядку, правил родини, дисциплінарні.

Завершальною частиною опитування стали індивідуальні побажання патронатних вихователів для покращення надання послуги патронату. Зокрема, вони виділили наступне:

- своєчасна виплата коштів;
- юридична допомога;
- збільшення кількості патронатних родин в громаді (зادля попередження навантаження та емоційного вигорання (відпочинок після вибуття дитини перед приходом іншої));
- врахування права вибору дитини;
- не влаштовувати дітей дошкільного віку з різних сімей;
- більша участь у представлення інтересів дитини (лікарні та зустрічі з біологічними родинами).

Рекомендації до покращення послуги патронату над дитиною, враховуючи відповіді спеціалістів ССД та патронатних вихователів Харківської області.

1. Врегулювання фінансового забезпечення, своєчасне надходження коштів. Ця проблема особливо важлива та гостра, оскільки всі опитані стикнулись з цією проблемою, що вказує на її актуальність. Сюди також можна включити відшкодування коштів, які були витрачені на дитину за рахунок патронатного вихователя.

2. Врегулювання законодавство, прогалини, які б могли покращити процедуру оформлення. Створення електронного документообігу, освітніх програм, інформаційних кампаній (для створення більшої кількості патронатних сімей).

3. Безкоштовне відвідування додаткових лікарів для дітей. Таке можливо, якщо впровадити на державному рівні відповідну соціальну програму для безкоштовного лікування у вузьких спеціалістах (навіть у приватних медичних закладах).

4. Підвищення кваліфікації працівників ССД та патронатних вихователів. Від якості навчання і підготовки спеціалістів буде залежати якість

надання послуг. Під підготовкою мається на увазі регулярні тренінги, методичне забезпечення, курси тощо.

5. Більшу залученість соціальних партнерів з постійною підтримкою.
6. Посилення контролю і менторства. Сюди можна включити індивідуальна робота з ментором після відвідування сім'ї із врахуванням наявності актуальних труднощів і подальша співпраця.
7. Безпекова ситуація. Влаштування дитини у більш безпечні регіони області. У разі примусової евакуації забезпечити переїзд і надання всім необхідним як патронатну сім'ю, так і дитину під опікою.
8. Розробка індивідуального плану для виховання дитини (з врахуванням потреб дитини).

Результати дослідження показують, що обидві гіпотези підтвердились.

Висновки до розділу 3

На основі виявлених проблем були сформульовані рекомендації для покращення послуги патронату, які включають підвищення рівня поінформованості, збільшення фінансової та матеріальної підтримки, покращення умов роботи та безпеки, залучення нових патронатних вихователів, оптимізацію процесів патронату, підтримку професійного розвитку спеціалістів ССД та розвиток відповідної інфраструктури.

Впровадження цих рекомендацій сприятиме підвищенню якості та ефективності послуг патронату над дітьми в Харківській області, особливо в умовах війни.

ВИСНОВКИ

Патронат над дитиною є комплексною соціальною послугою, яка спрямована на тимчасове забезпечення дитини альтернативною сім'єю до вирішення її статусу або повернення в біологічну родину. Це єдина АФСВ дітей, яка поєднує в собі елементи виховання та соціальної підтримки.

Підходи до визначення патронату можуть різнитися залежно від правових, педагогічних, психологічних та соціологічних аспектів. Кожен з цих підходів має особливості та визначення, що впливає на розуміння сутності патронату.

З правової точки зору, патронат над дитиною визначається як тимчасовий захист і виховання дитини в умовах, наближених до сімейних, що регулюється законодавством. В Україні основи правового регулювання патронату над дитиною закріплені в СК України та інших нормативно-правових актах. Це підкреслює важливість правового аспекту в забезпеченні прав дитини під патронатом.

Психологічний аспект патронату включає процес надання підтримки та реабілітації дітям, які пережили травмуючі події. Одним із ключових факторів патронату є надання дітям стабільного і безпечного середовища, яке сприяє їхньому фізичному, емоційному та соціальному розвитку. Патронатні вихователі відіграють ключову роль у забезпеченні цього аспекту.

Соціально-педагогічний підхід до патронату над дитиною підкреслює важливість соціалізації та виховання дитини. Патронат сприяє розвитку дитини, формуванню її соціальних навичок та інтеграції в суспільство. Цей підхід підкреслює необхідність комплексного підходу до виховання та підтримки дитини в патронатній сім'ї.

Патронат як соціальна послуга є об'єктом пильного дослідження з точки зору соціології, оскільки він відображає динаміку соціальних змін і проблем в суспільстві. Його аналіз допомагає зрозуміти, як суспільство реагує на виклики, пов'язані з захистом прав дітей і підтримкою сімей.

Соціологічний аналіз патронату включає вивчення ролі різних інституцій та організації в процесі надання цієї послуги – державних структур, благодійних фондів, волонтерських та громадських організацій, які співпрацюють для забезпечення ефективного функціонування системи патронату.

Окремо досліджуються мотиви і умови, що спонукають сім'ї ставати патронатними. Це важливо для розуміння, як забезпечити стійкість і якість патронатних послуг, а також розробки стратегій залучення нових вихователів.

Соціологічний підхід передбачає оцінку результатів патронату для дітей та сімей. Це дозволяє виявити ефективність патронату, вплив на соціальну адаптацію та розвиток дітей, а також виявити області, що потребують покращення.

Теорія біовлади М. Фуко розглядає патронат над дитиною як механізм соціального контролю, що регулює поведінку і здоров'я дітей через системи нагляду і дисциплінарні практики. Це дозволяє дослідити, як соціальні інститути використовують владу для забезпечення благополуччя дітей.

Т. Парсонс акцентує увагу на патронату як на системі, що спряє соціалізації дітей. Патронатні сім'ї виконують функцію первинного соціального інституту, який інтегрує дітей у суспільство, передаючи їм культурні цінності, норми і правила поведінки. Це підкреслює важливість сімейного середовища для розвитку дітей.

Дж. Г. Мід наголошує на роль взаємодії у формування особистості дитини у патронатній сім'ї. Через процес соціальної взаємодії з патронатними батьками, дитини розвиває своє «Я» і вчиться взаємодіяти із соціальним середовищем. Це допомагає зрозуміти, як взаємодія впливає на розвиток дитини.

П. Бергер і Т. Лукман аналізують патронат як частину процесу соціальної конструкції реальності. Вони розглядають як соціальні інститути і вихователі формують уявлення дитини про навколишній світ і її місце в ньому, впливаючи на її ідентичність і соціальні установки. Це допомагає зрозуміти, як соціальні структури впливають на формування реальності дитини.

Послуга патронату в різних країнах має особливості, зумовлені культурними, соціальними та правовими контекстами. У США патронатна система розвинута і має чітко визначенні стандарти і процедури. Державні агенції активно співпрацюють з громадськими організаціями для забезпечення якісного догляду за дітьми, що потребують тимчасової опіки.

У європейських країнах, таких як Великобританія та Німеччина, патронат також є важливим елементом систему захисту дітей. Тут велика увага приділяється підготовки патронатних вихователів і наданню їм необхідної підтримки для ефективного виконання своїх обов'язків.

Загалом, міжнародний досвід показує, що ефективність патронату залежить від комплексного підходу, який зосереджений на правовому регулюванні, соціальній підтримці та постійному підвищенні кваліфікації патронатних вихователів для створення умов для успішної соціалізації і розвитку дітей із числа СЖО.

Еволюція патронату в Україні проходили три ключові етапи: період у складі російської імперії, срср та незалежної України. На кожному етапі патронатна система зазнавала змін, адаптуючи до соціально-економічних умов та політичного контексту.

Перший етап, що припадав на кінець XIX століття, характеризує створення перший інституцій для безпритульних дітей. Тоді основною патронату було надання притулку та базової опіки дітям, які залишились без батьків.

У радянські часи патронат суттєво змінився. Він отримав широку соціальну підтримку, і держава активно залучала комсомольські та трудові колективи до виховання дітей. Основною метою патронату було не лише надання притулку, а й підготовку до трудової діяльності.

Третій етап припадає на незалежну Україну. Від прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми» розпочалось системне впровадження патронату як соціальної послуги. Цей етап характеризується

створенням відповідної правової бази, що забезпечує соціальний захист дітей та підтримку сімей.

Патронат як соціальна послуга має на меті забезпечення тимчасової опіки та виховання дітей, які залишилися без батьківського піклування. Він спрямований на створення умов, наближений до сімейних, та наданням необхідної підтримки для їхньої соціальної адаптації та реабілітації.

Основними принципами є тимчасовість, орієнтація на сімейне середовище, комплексний підхід до виховання та соціальної підтримки дитини для задоволення стабільності, безпечного середовища, яке благополучно впливає на її всебічний розвиток.

Важливою складовою патронату є підготовка та підтримка патронатних вихователів – навчання, супровід, надання всіх необхідних ресурсів для виконання ролі батьків, забезпечуючи необхідну підтримку і виховання для дитини.

Патронат над дитиною – важливий інструмент соціальної політики, який допомагає вирішувати проблеми дітей, що опинились в СЖО, забезпечуючи їм необхідні умови для розвитку та інтеграції в суспільство.

Нормативно-правова база патронату над дитиною включає низку законодавчих актів, які регулюють надання соціальної послуги – СК України, ЗУ «Про соціальні послуги», постанови КМУ. Вона постійно вдосконалюється, враховуючи міжнародний досвід та актуальні потреби суспільства, що дозволяє забезпечити високий рівень захисту прав дітей та ефективне функціонування систему патронату.

Процедура надання послуги патронату передбачає декілька етапів: виявлення дітей, оцінка їх потреб, підбір та підготовка патронатних вихователів, укладання договору та соціальний супровід патронатної сім'ї. Всі етапи забезпечуються відповідними державними та місцевими органами влади.

Значна увага приділяється оцінці потреб дитини – визначення умов проживання, медична та психологічна допомога, освітні послуги та соціальна

адаптація. Патронатні вихователі забезпечують виконання індивідуального плану за підтримки ССД.

Воєнний стан також вплинув на надання соціальної послуги. Дітей, які потребують тимчасової опіки значно зросло, що і викликало необхідність адаптації системи до нових умов.

Особливості надання послуги включаються безпекову складову дітей та батьків, надання психологічної підтримки та медичної допомоги, забезпечення базових потреб дитини. Важливу роль відіграє координація дій між різними установами і організаціями.

Воєнний стан вплинув на процес підбору та підготовки патронатних вихователів. Зросла необхідність у навчанні для батьків, які працюють в умовах підвищеної небезпеки.

Права та обов'язки патронатного вихователя регулюються нормативно-правовими актами, що забезпечують ефективне виховання їхніх функцій. Патронатні вихователі мають право на підтримку з боку держави, яке включає навчання, супровід та фінансову допомогу. Вони зобов'язані забезпечити дитині безпечне та стабільне середовище, дотримуючись індивідуального плану соціального захисту дитини. В обов'язки також входить надання необхідного догляду, виховання та реабілітації, забезпечення всебічного розвитку, співпрацюючи з ССД та дотримуючись стандартів та рекомендацій.

Діти, які знаходяться під патронатом, мають право на захист своїх прав, отримання належного догляду та підтримки, участь у прийнятті рішень, що стосуються їх життя, отримання освіти, медичної допомоги.

Емпіричне дослідження патронату над дитиною в Харківській області проводилось з метою виявлення особливостей та проблем здійснення цієї послуги в умовах воєнного стану. Основним методом було анкетування для працівників ССД та патронатних вихователів на платформі Google Forms.

Результати емпіричного дослідження дозволили зробити висновок, що основними проблемами здійснення патронату над дитиною в умовах воєнного стану в Харківській області є недостатнє фінансування, затримка виплат,

відсутність належної підтримки держави, психологічні проблеми дітей, пов'язані із пережитими травмуючими подіями.

Таким чином, дослідження показало, що для ефективного функціонування системи патронату в умовах війни в Україні необхідно забезпечити комплексний підхід, що включає фінансову, соціальну та психологічну підтримку патронатних вихователів та дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 69 нових патронатних сімей створено в Україні протягом 2021 року. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. – Електронний ресурс. – URL: <https://www.msp.gov.ua/news/21278.html> (дата звернення: 28.10.2024).
2. Абдель Фатах, А. Особливості та порядок здійснення патронату над дитиною // SCIENTIA : зб. наук. пр. – Сидней, Австралія, 2022. – № 10 (червень). – С. 90–92.
3. Баранова Л. М., Борисова В. І., Жилінкова І. В. та ін. Сімейне право України : підручник / за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Жилінкової. – Київ : Юрінком Інтер, 2006. – 264 с.
4. Бергер П. Л., Лукман, Т. Соціальна конструкція реальності: трактат із соціології знання / П. Л. Бергер, Т. Лукман, 1966.
5. Богуш А. М. (ред.) Діти і соціум : особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку : монографія / А. М. Богуш, Л. О. Варяниця, Н. В. Гаврик та ін. ; науковий редактор А. М. Богуш ; за загальною редакцією Н. В. Гавриш. – Луганськ : Альма-матер, 2006.
6. Борисова В. І. До питання про форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, за сімейним законодавством України // Електронне видання Питання цивільного та трудового права. – 2009. – С. 123-133.
7. Боришевський М. Й. Діти державної опіки: проблеми, розвиток, підтримка : навчальний посібник / М. Й. Боришевський, Г. М. Бевз, І. П. Жерносек та ін. – Київ : Міленіум, 2005. – 283 с.
8. Войцях Т. В. Ігрові технології як інструмент профілактичної роботи спеціалістів психологічної служби закладів освіти : навчально-методичний посібник / Т. В. Войцях. – Черкаси : Черкаський ОІПОПП, 2014. – 92 с.

9. Волинець Л.С. Соціальне становлення дитини в прийомній сім'ї. Соціальний супровід/ Л. С. Волинець. – К., 2004р.
10. Володимир Носков. Як ви можете поділитися батьківською любов'ю з дитиною-сиротою. – Електронний ресурс. – URL: <https://nakypilo.ua/teksty/yak-vy-mozhete-podilytysia-batkivskoiu-liuboviu-z-dytynoiu-syrotoi/> (дата звернення: 05.10.2024).
11. Волощенко О. В. Сучасна українська сім'я / О. В. Волощенко // Українська педагогіка. – 2007. – № 3. – С. 29-35.
12. Гаркавенко З.О. Робота з батьками в контексті компетентнісного підходу / З.О. Гаркавенко // Директор школи. – 2011. – № 36. – С. 5-8.
13. Громадське радіо // [Електронний ресурс]. – URL: <https://hromadske.radio/news> (дата звернення: 12.11.2024).
14. Дащаківська О. Ю., Стельмах С. С., Максименко К. М. Спільно до нових послуг : керівництво із впровадження соціальних послуг для сімей з дітьми в громадах. Частина 2 : Ведення випадку та міжвідомча взаємодія. Збірка додатків / О. Ю. Дащаківська, С. С. Стельмах, К. М. Максименко: ЮНІСЕФ Україна, 2021. – Електронний ресурс. – URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/12721/file/Spilno_dodatok_2.pdf (дата звернення: 24.10.2024).
15. Деякі питання здійснення патронату над дитиною: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 148 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Електронний ресурс. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/148-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.10.2024).
16. Дибайло В. Д., Кияниця З. П., Тимошенко Н. В. Діти і війна в Україні: про становище дітей із сімейних форм виховання та інституційних закладів : звіт №1 / В. Д. Дибайло, З. П. Кияниця, Н. В. Тимошенко, О. І. Лаушник, Л. А. Петушкова, В. М. Вовк, А. В. Терещенко; Представництво Дитячого фонду ООН ЮНІСЕФ в Україні МБО «Партнерство «Кожній дитині». – Київ, 2022. – 60 с. – Електронний ресурс. – URL:

https://www.unicef.org/ukraine/media/26731/file/UNICEF_CiAC-monitoring%20report.pdf (дата звернення: 08.11.2024).

17. Доля І. Упровадження ефективних форм виховання в системі державної та сімейної опіки : міжнародний досвід та уроки для України / І. Доля. 2010. – 41 с.

18. З початку року послугу патронату над дитиною почали надавати ще 53 сім'ї. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. – Електронний ресурс. – URL: <https://www.msp.gov.ua/news/23899.html> (дата звернення: 28.10.2024).

19. Історія соціології : навчальний посібник / за ред. І. П. Рущенка. – Харків : ТОВ «Планета-Прінт», 2017. – 442 с.

20. Кодекс України про адміністративні правопорушення : [Закон України від 07. грудня 1984 року № 8073-X]// Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт. – Електронний ресурс. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text> (дата звернення: 16.09.2024).

21. Козубовський В. В. Соціальний захист неповнолітніх у Великій Британії / В. В. Козубовський. – Ужгород : УжНУ, 2004. – 129 с.

22. Кравченко С. А. Класичні теорії кризь призму соціологічної уяви / С. А. Кравченко. – М. : Юрайт, 2017. – 631 с.

23. Кузьменко Т. М. Соціологія : навч. посіб. – Київ : Центр учбової літератури, 2010. – 320 с.

24. Лешанич Л. В. Досвід застосування фостерного виховання в деяких зарубіжних країнах / Л. В. Лешанич // Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». – 2023. – № 26. – С. 152-155. – Електронний ресурс. – URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/09/26.pdf> (дата звернення: 02.10.2024).

25. Лешанич Л. В. Історія розвитку патронату над дітьми в Україні / Л. В. Лешанич // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2011. – № 177.

26. Лукашевич Н. П., Туленков М. В., Яковенко Ю. І. Соціологія : основи загальної, спеціальних і галузевих теорій / Н. П. Лукашевич, М. В. Туленков, Ю. І. Яковенко. – 2-ге вид. – Київ : Каравелла, 2014. – 544 с.
27. Лютий В., Павлик О. Критерії оцінювання якості послуги патронату над дитиною / В. Лютий, О. Павлик. – 2020. – Т. 7, № 3. – С. 263-278.
28. Мід Дж. Г. Розум, Я і суспільство / Дж. Г. Мід // Mead's Analysis of Social Conflict: A Radical Interactionist's Critique. – Електронний ресурс. – URL: https://www.researchgate.net/publication/257770279_Mead's_Analysis_of_Social_Conflict_A_Radical_Interactionist's_Critique (дата звернення: 25.10.2024).
29. Патронат над дітьми. Офіційний сайт Безоплатної правової допомоги. – Електронний ресурс. – URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%9F%D0%B0%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D1%82_%D0%BD%D0%B0%D0%B4_%D0%B4%D1%96%D1%82%D1%8C%D0%BC%D0%B8 (дата звернення: 28.10.2024).
30. Петрович Ж. В. Теоретичні основи патронату над дітьми // Соціальна педагогіка : теорія та практика. – 2014. – № 1. – С. 83–90.
31. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання послуги патронату над дитиною: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 травня 2024 р. № 633 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Електронний ресурс. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/633-2024-%D0%BF#Text>
32. Про організацію надання соціальних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 01 червня 2020 р. № 587 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Електронний ресурс. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.10.2024).
33. Про патронат. Офіційна сторінка України для кожної дитини. – Електронний ресурс. – URL: <https://www.dity.gov.ua/other-forms-of-care/guardianship-over-a-child/faq> (дата звернення: 28.10.2024).

34. Про проєкт «Родина для кожної дитини: розвиток сімейного патронату». – Електронний ресурс. – URL: https://drive.google.com/file/d/1krX89k_ttNYMCVjFXTEaOTe91MKyv4ff/view

35. Професійні вихователі й гідне фінансування: як держава планує розвивати патронат над дитиною і чому це важливо. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. – Електронний ресурс. – URL: <https://www.msp.gov.ua/news/23330.html> (дата звернення: 28.10.2024).

36. Радіо Свобода // [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.radiosvoboda.org/> (дата звернення: 12.11.2024).

37. Разом з тобою // [Електронний ресурс]. – URL: <https://razomztoboyu.org/> (дата звернення: 12.11.2024).

38. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. – Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 532 с. С. 474

39. Сімейний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 2947-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 17-18. – Ст. 143. – Електронний ресурс. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

40. Сімейний патронат – інноваційна соціальна послуга : електронний ресурс / Офіційний сайт Київської міської державної адміністрації // Київська міська державна адміністрація. – Електронний ресурс. – URL: http://archive.p4ec.org.ua/upload/project/Foster_family/03_questions_answers.pdf (дата звернення: 20.11.2023).

41. Сімейний патронат в Україні. Офіційна сторінка проєкту «Родина для кожної дитини: розвиток сімейного патронату». – Електронний ресурс. – URL: <http://www.patronat.in.ua/>. (дата звернення: 28.10.2024).

42. Слосанська Г. І. Послуга патронату в системі захисту та підтримки сімей з дітьми в об'єднаній територіальній громаді. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11: Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Київ, 2018. № 24. С.214–222.

43. Соціальна робота в громаді: ведення випадку та оцінка потреб : тренінг для спеціалістів/фахівців із соціальної роботи : матеріали для учасника /

Партнерство «Кожній дитині». – Київ, 2019. – Електронний ресурс. – URL: https://issuu.com/p4ecua/docs/training_4_materialsparticipants (дата звернення: 14.10.2024).

44. Сучасні теоретичні та практичні аспекти антикризового регулювання економіки в умовах європейської інтеграції : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 31 жовтня 2020 р.) / відп. за випуск д.е.н., проф. С. О. Якубовський. – Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2020. – 168 с. – С. 9.

45. Токарчук Л. М. Патронат над дітьми: постановка проблеми // Правова держава. – 2017. – Вип. 28. – С. 92.

46. Тростянчук Я. І. Сімейний патронат у системі захисту і підтримки дітей, позбавлених батьківського піклування: сутність та особливості, Видавництво ВЕКТОР. Тернопіль: 2020. 202 с. С.142.

47. Угрин Л. Я. Концептуалізація поняття «ідентичність» у дослідницьких стратегіях соціальних наук некласичного періоду // S.P.A.C.E. – 2017. – № 2. – С. 5.

48. Українець О. Легітимація судової влади: підходи до дефініції // Підприємництво, господарство і право. – 2021. – Вип. 2. – С. 297.

49. Фонд Ахметова // [Електронний ресурс]. – URL: <https://akhmetovfoundation.org/> (дата звернення: 12.11.2024).

50. Хрусталькова Н. Професійно-заміщувальна сім'я – перспективна модель опіки / Н. Хрусталькова // Alma Mater. – 2006. – № 6. – С. 43.

51. Ченбай І. В. Патронат як форма виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: історичний аспект / І. В. Ченбай // Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : збірник наукових праць / вип. 12, кн. II. – Київ : ПП Мошак М. І., 2008. – С. 447–457.

52. ЮНІСЕФ Україна: Мобільні бригади // [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.unicef.org/ukraine/mobile-teams> (дата звернення: 12.11.2024).

53. Як працює ювенальна юстиція у Франції // Index.org.ru. – 2006. – Август (№ 8). – Режим доступу: http://index.org.ru/nevol/2006-8/sadov_n8.html (дата звернення: 22.11.2023).
54. Foucault, M. Discipline and punish: the birth of the prison / Michel Foucault. – New York : Random House, 1975.
55. Foucault, M. The history of sexuality : an introduction / Michel Foucault. – New York : Pantheon Books, 1976.
56. Hesse, S., Vinnerljung, B. Child Welfare in Sweden – an overview / S. Hesse, B. Vinnerljung // [Електронний ресурс]. – Southampton : University of Southampton, School of Social Sciences, [б. в.]. – Електронний ресурс. – URL: <http://www.sws.soton.ac.uk/cwab/Guide/KRsweden.doc> (дата звернення: 22.11.2023).
57. Save the Children Україна // Child Rights Ukraine. – Електронний ресурс. – URL: <https://childrights.org.ua/members/save-the-children/> (дата звернення: 12.11.2024).
58. Scott, J. Social theory: central issues in sociology / John Scott. – London; Thousand Oaks; New Delhi : Sage Publications, 2006. – Електронний ресурс. – URL: <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/23439/1/278.pdf.pdf> (дата звернення: 03.11.2024).
59. SOS Україна // [Електронний ресурс]. – URL: <https://sos-ukraine.org/> (дата звернення: 12.11.2024).

ДОДАТОК А

Анкета для працівників служб у справах дітей «Патронат над дітьми:
особливості та проблеми здійснення в умовах війни в Україні (на
прикладі Харківської області)»

Шановний респонденте!

Просимо Вас взяти участь в опитуванні та відповісти на наступні питання. Результати опитування дозволять зрозуміти особливості та проблеми здійснення патронату над дитиною в Харківській області для покращення надання послуги.

Ваші відповіді є дуже важливими. Сподіваємось на плідну співпрацю та дякуємо заздалегідь за витрачений час.

Опитування є анонімним. Ми гарантуємо повну конфіденційність Ваших відповідей. Результати будуть використані лише в узагальненому вигляді.

1. Чи є у Вашій громаді діти, які потребують патронатного виховання?

1) Так

2) Ні

3) Важко відповісти

2. Як Ви вважаєте, чи збільшилась їх кількість у порівнянні з довоєнним періодом?

1) Так

2) Ні

3) Важко відповісти

3. Чи є у Вашій громаді патронатні вихователі?

1) Так

2) Ні

3) Важко відповісти

4. Як Ви вважаєте, чи збільшилась їх кількість у порівнянні з довоєнним періодом?

1) Так

2) Ні

3) Важко відповісти

5. Як би Ви оцінили організацію надання послуги патронату у Вашій громаді до війни ? (Використовуйте шкалу, де 10 – найвища оцінка, а 0 – найнижча оцінка, обведіть обрану оцінку)

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

6. Як би Ви оцінили організацію надання послуги патронату у Вашій громаді зараз, в умовах війни? (Використовуйте шкалу, де 10 – найвища оцінка, а 0 – найнижча оцінка, обведіть обрану оцінку)

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

7. Що, на Ваш погляд, ускладнювало надання послуги патронату у Вашій громаді до війни?

- Низький рівень поінформованості населення про послуги
- Низький рівень матеріальної забезпеченості населення
- Недостатня фінансова підтримка патронатних вихователів з боку держави
- Складна безпекова ситуація
- Інше

8. Що, на Ваш погляд, ускладнює надання послуги патронату у Вашій громаді зараз, в умовах війни?

- Низький рівень поінформованості населення про послуги
- Низький рівень матеріальної забезпеченості населення
- Недостатня фінансова підтримка патронатних вихователів з боку держави
- Складна безпекова ситуація
- Інше

9. Чи працювали Ви з послугою патронату до війни?

1) Так

2) Ні

3) Інше

10. Чи змінилась Ваша робота в галузі патронату в умовах війни у порівнянні з довоєнним періодом?

1) Так

2) Ні

3) Інше

11. З якими основними проблемами Ви особисто стикались при здійсненні патронату над дітьми до війни? (можна обрати до 5 варіантів відповіді)

- Відсутність чіткого керівництва та інструкцій щодо роботи
- Бюрократизм, необхідність заповнювати велику кількість документів
- Недостатній рівень необхідних знань
- Низька заробітна платня
- Психологічне виснаження
- Перевантаження роботою
- Психологічний стан дітей, психологічні травми дітей
- Проблеми з комунікацією з патронатними вихователями
- небезпечні умови праці
- Низький рівень підтримки з боку керівництва
- Погане матеріально-технічне забезпечення роботи
- Інше

12. З якими основними проблемами Ви особисто стикаєтесь при здійсненні патронату над дітьми у Вашій громаді зараз? (можна обрати до 5 варіантів відповіді)

- Відсутність чіткого керівництва та інструкцій щодо роботи
- Бюрократизм, необхідність заповнювати велику кількість документів
- Недостатній рівень необхідних знань
- Низька заробітна платня
- Психологічне виснаження

- Перевантаження роботою
- Психологічний стан дітей, психологічні травми дітей
- Проблеми з комунікацією з патронатними вихователями
- Небезпечні умови праці
- Низький рівень підтримки з боку керівництва
- Погане матеріально-технічне забезпечення роботи
- Інше

13. Як Ви оцінюєте рівень своєї обізнаності щодо патронатного виховання? Використовуйте шкалу, де 10 – найвища оцінка, а 0 – найнижча оцінка, обведіть обрану оцінку)

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

14. Чи відчуваєте Ви необхідність у додатковому навчанні або консультаціях для більш ефективного виконання своїх обов'язків під час війни?

1) Так

2) Ні

3) Важко відповісти

15. Як ви оцінюєте роботу Вашої організації з надання послуги патронату над дітьми в умовах війни? Використовуйте шкалу, де 10 – найвища оцінка, а 0 – найнижча оцінка, обведіть обрану оцінку)

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

16. З якими основними проблемами стикалась Ваша організація при здійсненні патронату над дітьми до війни? (Можна обрати до 5 варіантів відповіді)

- Недостатнє фінансування
- Недосконала законодавча база
- Погана матеріально-технічна база
- Неефективна система менеджменту
- Недостатнє використання сучасних інформаційних технологій
- Брак кваліфікованих працівників

- Відсутність підтримки з боку органів місцевої влади
- Відсутність підтримки з боку громадських організацій, волонтерів
- Брак патронатних вихователів
- Велика кількість дітей, які потребують патронатного догляду
- Проблеми у пошуку та відборі кандидатів у патронатні вихователі виявили бажання надавати послугу патронату над дитиною
- Інше

17. З якими основними проблемами стикається Ваша організація при здійсненні патронату над дітьми в умовах війни? (Можна обрати до 5 варіантів відповіді)

- Недостатнє фінансування
- Недосконала законодавча база
- Погана матеріально-технічна база
- Неефективна система менеджменту
- Недостатнє використання сучасних інформаційних технологій
- Брак кваліфікованих працівників
- Відсутність підтримки з боку органів місцевої влади
- Відсутність підтримки з боку громадських організацій, волонтерів
- Брак патронатних вихователів
- Велика кількість дітей, які потребують патронатного догляду
- Проблеми у пошуку та відборі кандидатів у патронатні вихователі виявили бажання надавати послугу патронату над дитиною
- Інше

18. Як ви оцінюєте рівень підтримки послуги патронату над дітьми в умовах війни з боку органів місцевого самоврядування? Використовуйте шкалу, де 10 – найвища оцінка, а 0 – найнижча оцінка, обведіть обрану оцінку)

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

19. Як ви оцінюєте рівень підтримки послуги патронату над дітьми в умовах війни з боку держави? Використовуйте шкалу, де 10 – найвища оцінка, а 0 – найнижча оцінка, обведіть обрану оцінку)

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

20. Які форми підтримки від держави та органів місцевого самоврядування Ви вважаєте найбільш ефективними для покращення патронату над дітьми під час війни?

- Забезпечення кращої фінансової підтримки служб у справах дітей та ін.
- Здійснення більшого контролю щодо дітей та умов їх виховання у період війни
- Удосконалення законодавства
- Забезпечення кращої фінансової підтримки патронатних сімей
- Підвищення рівня обізнаності населення про патронат через інформаційні кампанії
- Підготовка кваліфікованих фахівців для роботи з послугою патронату
- Інше

21. Ваша стать

Чоловіча

Жіноча

22. Ваш вік

- До 25 років
- 26-35 років
- 36-45 років
- 46-55 років
- 56 і більше років

23. Ваша освіта

- Середня
- Середньо-спеціальна

- Неповна вища
- Вища

24. Який Ваш досвід роботи з послугою патронату?

- До 1 року
- 1-3 роки
- 4-7 років
- більше 7 років

25. Вкажіть, будь ласка, Вашу посаду

26. Установа/заклад, в якому Ви працюєте?

ДОДАТОК Б**Анкета для патронатних вихователів**

Шановні батьки!

Я студентка-магістерка 6 курсу Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. В якості дослідження для дипломної роботи, прошу Вас пройти анкетування з аналізу надання послуги патронату в Харківській області.

Заздалегідь дякую за ваші відповіді та витрачений час.

Опитування є анонімним і повністю конфіденційним. Результати будуть використані лише в узагальненому вигляді для аналізу послуги патронату над дитиною в Харківському регіоні.

1. Ваша стать

- Чоловік
- Жінка

2. Вкажіть, будь ласка, район перебування на сьогодні?

- Богодухівський район
- Ізюмський район
- Берестинський (Красноградський) район
- Лозівський район
- Куп'янський район
- Харківський район
- Чугуївський район
- м. Харків

3. Вкажіть територіальну громаду / район м. Харкова, де Ви проживаєте?

4. З якого року Ви надаєте послугу патронату над дитиною?

- 2017
- 2018

- 2019
- 2020
- 2021
- 2022
- 2023
- 2024
- Інше

5. Скільки дітей зараз влаштовано до Вашої сім'ї?

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- Інше

6. Скільки загалом дітей вибуло з Вашої сім'ї?

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- Більше 10
- Інше

7. Вкажіть куди були влаштовані діти, після вибуття з патронатної сім'ї?

- Повернення в біологічну родину
- Усиновлення
- Влаштування в дитячий будинок сімейного типу

- Взяття під опіку/піклування
- Влаштування в прийомну сім'ю
- Самостійне життя
- Інше

8. Скажіть чи виникли у Вас труднощі під час влаштування дитини?

- Так
- Ні
- Інше

9. Якщо в попередньому питанні Ви обрали відповідь «ТАК» , то з якими саме труднощами?

10. Чи виникали труднощі з оформленням документів в патронатну сім'ю?

- Так
- Ні
- Інше

11. Якщо в попередньому питанні Ви обрали відповідь «ТАК» , то що саме?

12. Чи спостерігаються у дитини стресові стани чи тривожність?

- Так
- Ні
- Інше

13. Якщо в попередньому питанні Ви обрали відповідь «ТАК» , то що саме?

14. Чи відчуваєте ви фінансові труднощі через догляд за дитиною?

- Так
- Ні
- Інше

15. Якщо в попередньому питанні Ви обрали відповідь «ТАК» , то які це труднощі?

16. Чи потребує дитина додаткових фінансових витрат на особливі потреби?

- Так
- Ні
- Інше

17. Якщо в попередньому питанні Ви обрали відповідь «ТАК» , то які це витрати?

18. Чи виникають проблеми з соціальною інтеграцією та адаптацією дитини?

- Так
- Ні
- Інше

19. Якщо в попередньому питанні Ви обрали відповідь «ТАК» , то що саме?

20. Чи потребує дитина спеціалізованої медичної допомоги?

- Так
- Ні
- Інше

21. Якщо в попередньому питанні Ви обрали відповідь «ТАК» , то яка допомога?

22. Чи виникають конфлікти з біологічними батьками дитини?

- Так
- Ні
- Інше

23. Якщо в попередньому питанні Ви обрали відповідь «ТАК» , то які це конфлікти? Який характер вони несуть?

24. Чи намагаються біологічні батьки повернути дитину?

- Так
- Ні
- Інше

25. Чи виникають конфлікти через культурні традиції?

- Так
- Ні
- Інше

26. Якщо в попередньому питанні Ви обрали відповідь «ТАК» , то які саме?

27. Чи є проблеми з прийняттям дитиною соціальних норм нової сім'ї?

Так

- Ні
- Інше

28. Якщо в попередньому питанні Ви обрали відповідь «ТАК» , то які саме проблеми?

29. Дякуємо за заповнення анкети. Ваші відповіді важливі для подальшого дослідження даної послуги. Чи будуть у Вас додаткові коментарі щодо подальшого покращення надання послуги патронату над дитиною?

АНОТАЦІЯ

Робота присвячена вивченню особливостей та проблем здійснення патронату над дітьми в умовах воєнного стану в Україні (на прикладі Харківської області). Об'єктом магістерської роботи є послуга патронату над дітьми в Україні. Предметом магістерської роботи є особливості та проблеми здійснення патронату над дітьми в умовах воєнного стану. Метою дослідження є з'ясування особливостей та проблеми здійснення патронату над дітьми в умовах воєнного стану в Україні (на прикладі Харківської області) та запропонувати рекомендації щодо вирішення існуючих проблем.

У першому розділі були визначенні основні підходи до розуміння сутності патронату. Також патронат розглядався з точки зору різних соціологічних теорій та на основі праць відомих соціологів. Проведена порівняльна характеристика вітчизняного та зарубіжного досвіду патронату над дитиною.

Другий розділ присвячений практичній частині розуміння патронату, а саме його становлення в різні часові періоди, як соціальної послуги, досліджено основну нормативно-правову базу, права та обов'язки патронатного вихователя та дитини під її опікою, особливості надання послуги в умовах воєнного стану в Україні.

У третьому розділі представлено елементи та результати емпіричного дослідження, яке базувалось на анкетування (опитування на платформі Google Forms) спеціалістів ССД та патронатних вихователів Харківської області. В ході роботи були виявленні основні проблеми та особливості надання послуги патронату над дитиною, а саме затримки фінансово забезпечення, психологічні проблеми дітей, низька кількість патронатних вихователів, висока кількість дітей, що потребують тимчасового догляду та підвищення кваліфікації як патронатних вихователів, так і працівників ССД.

Ключові слова: патронат над дитиною, патронатні вихователі, соціальна послуга, служба у справах дітей, виховання, опіка.

ANOTATION

The work is devoted to the study of the features and problems of implementing patronage over children under martial law in Ukraine (using the example of the Kharkiv region). The object of the master's thesis is the patronage service over children in Ukraine. The subject of the master's thesis is the features and problems of implementing patronage over children under martial law. The purpose of the study is to clarify the features and problems of implementing patronage over children under martial law in Ukraine (using the example of the Kharkiv region) and to offer recommendations for solving existing problems.

The first section defined the main approaches to understanding the essence of patronage. Also, patronage was considered from the point of view of various sociological theories and based on the works of famous sociologists. A comparative characteristic of domestic and foreign experience of patronage over a child was carried out.

The second section is devoted to the practical part of understanding patronage, namely its formation in different time periods, as a social service, the main regulatory and legal framework, the rights and obligations of a patron educator and a child under her care, the features of providing the service under martial law in Ukraine are investigated.

The third section presents the elements and results of an empirical study based on a questionnaire (survey on the Google Forms platform) of specialists of the Social Welfare Service and patron educators of the Kharkiv region. During the work, the main problems and features of providing patronage services for children were identified, namely delays in financial support, psychological problems of children, a low number of patron educators, a high number of children in need of temporary care and advanced training of both patron educators and SSD employees.

Keywords: patronage for a child, patron educators, social service, children's service, upbringing, guardianship